

УНИВЕРЗИТЕТ "Св.КИРИЛ И МЕТОДИЈ"
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ - СКОПЈЕ
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА

Магистерски труд:
ЈОАНИС КОЛЕТИС И ГОЛЕМАТА ИДЕЈА

Ментор:

Проф. Др. Далибор Јовановски

Изработил:

Филип Талевски

ЈОАНИС КОЛЕТИС И ГОЛЕМАТА ИДЕЈА

Содржина

Вовед.....	1
1. Темели на независноста.....	3
1.1.Фанариоти.....	3
1.2.Влијанието на Просветителството	5
1.2.1. Адамандиос Кораис.....	8
1.2.2. Ригас Велестинлис.....	11
1.3.Филики Етерија.....	14
2. Борбата за Независност.....	22
3. Спрегата меѓу стара и нова Атина.....	29
4. Константинопол како духовен просветител.....	40
5. Јоанис Колетис.....	44
5.1.Поларизацијата на политичката сцена.....	49
5.2.Говорот на Колетис.....	56
5.3.Надворешната политика на Колетис.....	66
5.4.Колетис епицентар на настаните.....	73
5.5.Мисуросовиот инцидент.....	78
Заклучок.....	81
Литература.....	83

Вовед

Постојат многу книги, многу историчари и теоретичари кои се занимаваат со грчката историја, но сите зеле фрагмент од историјата и го преточиле во наука. Настаните кои се случиле пред борбата за независност ги детерминираат насоките по кои ќе се движи грчкото општество. Големината на грчкиот народ е во тоа што голем дел од населението било навистина ситуирано во Османлиската држава и имале услови да се образоваат во Централна и Западна Европ,а каде што биле центрите на преродбата и просветувањето. Голем дел од богатите Грци своите деца ги испраќале во Централна и Западна Европа за да се едуцираат. Најчесто своето образование го оформувале на познатите универзитети во Болоња, Сорбона, Карловиот Универзитет. Интересно кај Грците, е тоа што, голем дел од нив се враќале во својата татковина за да придонесат во развојот на општеството, а некои го посветиле својот живот на просветување и буђење на народот. Скоро сите интелектуалци своите револуционерни почетоци ги развиле во Друштвото на пријателите, а нивна основна цел била борбата за ослободување и независност на Грција.

Репресиите, кои биле правени од страна на Османлиската Империја, значително ги зголемиле обидите за отпор на целиот Балкански Полуостров. Отпорот не подразбирал само употреба на оружје, туку и индиректно влијание преку инструментите, кои му биле дадени на Грците во самата Османлиска Империја. Фанариотите биле познати по надворешната политика која ја воделе за време на Османлиската Империја. Работеле како драгомани односно преведувачи, а тоа го искористиле за да се имплементираат во самиот османлиски систем. Фанариотите биле тие кои ги правеле врските со Големите сили и создавале подлога за создавање на грчка држава.

Востанијата кои одекнале на Балканскиот Полуостров се слушнале и во кулоарите на Големите сили. Грчкиот народ, а посебно интелектуалците изиграле голема улога во кревањето на востанието во Грција.

Таквиот интерес резултирал со создавањето на Фелики Етерија како тајно интелектуално друштво со силна мрежа на функционирање. Улогата на Фелики Етерија и на почетокот на нејзиното постоење, па и за време на востанието, ги носи круцијалните

одлуки околу востанието. Голем дел од политичарите и раководителите во новата држава не случајно биле таму каде што биле: поранешни учесници во Фелики Етерија. Дури и Колетис, во неговиот познат говор во грчкото собрание, му се обраќа токму на патриотите кои се заколнале во Етеријата.

На крајот на првата деценија на 19 век Џон Хобхаус, кој беше надгледувач на грчкото општество во време на предреволуционерниот период, напишал:

Секоја револуција на Грците за независност е поприлично непрактична.

Поради тоа што големата маса луѓе има чувство и дух доволно да направи обид, но високите класи и клерот се поприлично неподготвени да ја прифатат борбата.

Патријаршијата е под јурисдикција на Портата. Богатите Грци од градовите и богатите трговци ќе бидат внимателни да не се вклучат во борбата, сè додека не бидат убедени дека ќе имаат бенефит од истата..

Скоро цела Грција е под власт на Османлиската Империја, освен некои острови на Јонскиот Архипелаг и мал дел од Епир кој бил под контрола на Венецијанците.

Под власта на Турците, Грците би биле среќни на сметка на добрите услови кои им ги овозможувала климата и убавите региони во кои живееле. Сето ова би било одлично, доколку се земат овие два фактори предвид, но Османлиите правеле сè и ги игнорирале сите барања кои ги имале Грците. Останатиот фактор, а тоа е деспотското владеење на Османлиската Империја, ја предизвикало „големата болест“ на Империјата, па секој човек кој не припаѓал во редот на „богатите“ Османлии се чувствува незаштитено. Апсолутната власт на султанот да пресуди, па дури и на смрт, кај луѓето предизвикувало страв за нивниот живот и за нивната сопственост.

1. Темели на независноста

1.1 Фанариоти

Најголемата разлика во грчкиот карактер е помеѓу Константинопол и народот кој живеел на грчките острови и грчката територија. Константинополските Грци се скоро исти со христијаните кои живееле во целата империја. Тука ги имаме најбогатите и највлијателните луѓе, кои живееле во една мала населба наречена Фенер, а себеси се нарекувале богати и образовани луѓе и генерално биле функционери, односно драгомани на Портата, во Влашка и Малдавија.

Фанариотите овие места ги чувале многу строго поради тоа што не смееле да дозволат мешање со обичните Грци. Причината поради која фанариотите ова го правеле е тоа што влијанието кое го имале врз Портата не сакале да го компромитираат со некој кој сакал само да се збогати, но не и политички да се активира. Принцевите во Влашка и Малдавија, откако нивниот избор паднал на Грците, со амин на Портата, односно крунисани од Муз Барага, со наметка од самиот везир, стапиле на власт во истите овие територии. Од 1711 година фанариотите служеле како владетели во Влашка и Малдавија со титулата-хосподар. Фанариотите тука успеале да воспостават врски со руските владејачки кругови. Тоа влијаело фанариотите да почнат да размислуваат за застанување на чело на православна империја на Балканот, која би го зазела местото на османлиската, без да бидат внесени измени во поглед на положбата на поробените балкански народи.¹

Фанариотите кои стапиле на власт во Влашка и Малдавија биле придружени од грчки офицери, и исто така, придружувани со членови од Диванот. Ова е знак за тоа колку биле значајни фанариотите за Османлиската Империја. Кога во османлискиот период ќе се кажело за некој дека е Грк, се мислело на тоа дека е образован и богат. Фанариотите во своето педигре можеле да кажат дека надворешната политика на Османлиската Империја не можела да функционира без нивна стручна, па и надворешна конекција кон Големите сили. Претходно спомнав дека фанариотите биле драгомани, во првичниот смисол на зборот, тоа значи дека биле преведувачи за османлиските политичари односно трговци. Во еден одреден период, Османлиите станале до тој степен зависни, што целата надворешна политика и економски развој зависел од

¹ Годишен зборник-Далибор Јовановски

расположението на фанариотите, дали сакаат да продолжат да работат за Портата или своето богатство и целиот интелектуален склоп да го преместат во друга држава каде што би живееле уште подобар живот.

Фанариотите биле грчката елита, своето богатство го стекнале преку служба во Патријаршијата и преку тоа во Османлијата држава. Неколку фамилии и се натпреварувале за тоа кој ќе биде духовен лидер во самата Патријаршија и кај султанот во неговата Дума. Имало и дел од фанариотите кои сметале дека грчката револуција ги попречила процесите за создавање на Грчко – турска империја, нереална идеја која ја поддржувале филхелените, кои биле разочарани од односот на западните големи сили.

1.2. Влијанието на просветителството

Филозофијата на просветителството во правата смисла за зборот во 18. век ја репрезентира финалната еманципација на Европејците спроти средновековните светогледи. Со негирање на средновековните мислења и заменување со когнитивни и аксиолошки ставови, филозофијата на просветителството ја носи победата после долготрајни интелектуални и политички борби во европската културна историја.²

Просветителството ги носи мислењата на човекот од најмрачните грешки. Нејзини извори биле радикалните ставови против сите етаблирани авторитети и традиционални мислења, и беспопштедна војна против контроверзните религиски обичаи иницирани од Хобс и Спиноза. Патот на просветителството бил отворен, па затоа Џон Лок во своето дело Есејот за човековото разбирање слободно ги истражува сите проблематики. Џон Лок се истакнал како татко на просветителството.³

Практично, просветителството ја преставува афирмацијата на сите политички последици на еманципацијата на човековиот мозок од туторството на авторитетот. Ги прокламира правата на индивидуата. Се бори против деспотизмот, фанатизмот, нетолеранција и социјалната правда. Се бори за слобода, еднаквост, братство. За таа цел просветителството се детектира со појавата на Монтескје и неговото дело Персиски писма во 1721 година, и посхумното објавување на делото на Кондесер – Историска слика за човековиот ум, во 1795 година. Моралниот сегмент на ова движење е детерминиран со слободата од темната страна на средниот век, обичаите и традиционалните религиски верувања.⁴

Просветителството имало голем импакт врз грчкото население, односно врз средната класа на население. Во текот на 18. век учените млади луѓе биле под влијание на Франција и европскиот образовен систем, па идеите кои произлегувале биле во блиски релации со грчката интелигенција. Реформите во образованието во периодот на просветителството се засиле. Фанариотите изиграле клучна улога со тоа што собирале и печателе книги и ги раздавале низ познатите училишта во Грција.⁵

² Paschalis M. Kitromilides, *Enlightenment and Revolution – The making of Modern Greece*, London, 2013, p.14

³ Исто

⁴ Исто

⁵ D. Dakin, *The Greek Struggle for Independence 1821 – 1833*, стр.23

Борбата меѓу поддржувачите на Патријаршијата и поддржувачите на реформистите била многу жестока во текот на просветителството. И двете страни не биле за компромис и се критикувале поприлично многу, дури стигнувало и до меѓусебно уништување. Периодот од 1748 г. до 1751 г. бележи културолошки напредок. Една од сензациите во тоа време била и појавата на делото на Монтескје – Духовно право, и Буфоновото дело Природна историја. Првпат во 1776 г. Вулгарис ги превел делата на Волтер на грчки јазик.⁶

Во делото на Бенедикт Андерсон – Замислени општества, со влијание на просветителството и со користење на грчкиот јазик како алатка за комуницирање, прв пат се направила дистинкција меѓу нација и народ, и тоа било под влијание на просветителството и било испечатено на грчки јазик.⁷

Голем дел од грчките интелектуалци во 18. и 19. век и националистите биле под влијание на духот на просветителството. Но просветителството во Грција не дошло во идеално време. Многу неохеленски мислители просветителството го гледале како географска, социолошка и културолошка пригода за Грција да стане кралство. Но проблемот е што голем дел од интелигенцијата биле клерици, односно свештени лица и го гледале просветителството преку христијанската догма.⁸

Најзначајната фигура од новата генерација и претставник на неохеленското просветителство во целина е Евгениос Вулгарис. Роден на островот Крф, по некои записи бил ученик на Антракитис во Јанина пред 1736 година. Постои можност дека се сретнал со Дамодос во Кефалонија во 1738 година. Во неговата кариера како студент, Вулгарис пробал да го разедини просветителството од останатите движења во тоа време. Оваа карактеристика на Вулгарис му донела примат како прв лидер на просветителството во Југоисточна Европа. Неговото познавање на лингвистиката и неколку други дисциплини го направеле брилијантен пример и придонело просветителството да се шири во медитернскиот дел на Европа. Неговото контроверзно учење и спротиставување на традиционалното учење довело до негово иселување од Јанина и преселување во Кожани.⁹

⁶ Murat Onsay, *Modern Greek enlightenment and 19th century Nationalism*, Ankara, 2005.

⁷ Исто

⁸ Nikos Chrysoloras, *Orthodoxy and Creek National Identity*, 1996.

⁹ Paschalis M. Kitromilides, *Enlightenment and Revolution – The making of Modern Greece*, London, 2013, p.44

Вулгаровата филозофија за просветителството била на некој начин огледало на неговите дела за политичката ситуација во Грција, дело кое го издал додека бил во Лајпциг. Вулгаровата филозофија се темелела на три фундаменти, односно слобода на размислување, рационализација и вербата во науката. Вулгарис сметал дека неговите дела се во блиска конекција со традиционалната античка филозофија, христијанската мисла и византиската филозофија.

1.2.1 Адамандиос Кораис

Кораис е еден од највлијателните членови на грчката интелигенција за време и по грчката револуција. Кораис е роден во 1748 година, син на трговец, но голем дел од неговиот живот го поминал во Париз, каде и умрел во 1833 година. Кораис бил инспириран од Француската револуција. Целото свое интелектуално знаење и умење го насочил кон грчката револуција и со неговите дела сакал да го повлече вниманието на Големите сили против Османлиската држава.

Кораис од 1772 година, па се до 1779г. работел кај својот татко во Амстердам. Во 1782 година бизнисот на татко му пропаднал, па заминал во Монпеље да студира медицина и работел како преведувач за да може да се издржува. Тој преведувал од германски и англиски на француски јазик, литература од областа на медицината. По неговата преселба во Париз живеел сè до неговата смрт, во 1833 година. Кораис ја охрабрувал грчката интелигенција во борбата за Античка Хеллада. Од друга страна, византиското влијание превентивно спречувало да го направи тоа. Голема критика имал за свештенството на Патријаршијата за нивната пасивност и служењето кон Османлиската држава. Првиот голем чекор кон оживување и елиминација на странските зборови во грчкиот јазик било создавање на Речник на грчки јазик.¹⁰

Иако грчкиот јазик претрпел фундаментални промени, повеќе од сите антички јазици, проблемот со кој Кораис се соочил бил да го балансира новиот реформиран јазик со јазикот кој го говорел обичниот народ, и со такава цел, ги бришел странските зборови од јазикот. Поради тоа Кораис создал решение кое ќе му одговара на сите, односно компромис, со јазикот кој се зборувал во антиката и јазикот кој се говорел во 18. и 19.век. Јазикот кој го создал Кораис е “чист” јазик, базиран на античките принципи и со име “катаревуса” односно “чист грчки”.

За Кораис, со исклучително важност, при создавањето на модерна Грција, било откривање на историскиот предок преку политичка модернизација. Со присвојување на антиката, но и со примеси од Западот, модерна Грција би можела повторно да израсне. Од фундаментално значење било да се задржи континуитетот на антиката и

¹⁰ <http://www.sfu.ca/hellenic-studies/katharevousa.html>, 21.04.2005.

модернизмот. Во списите на Кораис, овај континуитет би билвозможен со стратегија за етаблирање на модернизацијата на хеленскиот свет.¹¹

За да стане вредна, модерна Грција мора да се “просвети”, уште еден аргумент кој ја оправдува Кораисовата модернистичка ориентација, без да се допира есенцијалниот дискурс. Но, иако требало да се зачува православната философска традиција, голем дел од западноевропските научни трудови биле да се уништи христијанскиот религиозен конзерватизам.

Кораис многу пати му пишувал и на Џеферсон, барајќи од него помош во борбата за грчката независност. Кораис живеел во Париз, се запознал со Џеферсон таму во 1785 година, кога Џеферсон служел како амбасадор на новата република во Франција. Откако Џеферсон се вратил во САД, двајцата останале пријатели и своите интереси ги искажувале преку бројни кореспонденции. Писмата на Кораис до Џеферсон, биле полни со страст и патриотизам и го поттикнале интересот на САД да ѝ помогнат на Грција и Грците.

“Помогнете ни Американци” гласело едно од писмата од 1823 година.

“ Не бараме од вас да дојдете, туку да помогнете со вашето поддржување на нашата борба”

Кораис знаел дека треба да апелира кај моќни и просветени филхелени,¹² како што бил Џеферсон, за да интервенираат и да извршат влијание врз својата влада за да ја пропознаат грчката кауза, и дека тоа е правата работа која треба да ја направи. Како просветлен револуционер, верувал дека дипломатијата и моќта на интелегенцијата е посилна од сите војници и оружја. Кораис убедил повеќе странски интелектуалци дека чистиот грчки јазик, кој се користел и во антиката и континуитетот низ историјата, културата и традицијата се доказ за постоење на грчкиот национален идентитет, и со тоа, етаблираната грчка кауза треба да биде препозната преку грчка независна држава.¹³

Кораис бил првиот кој му се спротивставил на теолозите за авторитарното мислење околу философијата. Адамантиос Кораис бил и првиот кој побарал комплетно

¹¹ V. Roudometof, *From Rum Millet to Greek Nation*, p. 26

¹² Филхелен означува пријател или приврзаник на хелените и хеленската култура.

¹³ <http://www.ahepafamily.org/d5/Grk%20Inde-mar02.htm> . 28.02.2005.

разединување на философијата и теологијата како науки. Корис е поприлично радикален и служел како модел за генерациите на републиканските интелектуалци.¹⁴

Кораис многу често бил критикуван околу неговото мислење за револуцијата од 1821, за која сметал дека се подигнала предвреме. Слични изјави имале и други интелектуалци, меѓу нив бил метрополитот Игнатос и Александрос Маврокордатос. Нивните причини биле исти, доколку борбата беше подготвена и навремено крената, не само што ќе придонесела независност и слобода, туку и добра влада, и тогаш немало да се грижат и да бараат материјална помош од Големите сили.¹⁵

Двата Кораисови наративи околу симболиката и конструкцијата на хеленскиот, односно грчкиот идентитет под османлиска власт биле и аспект на самосознавање на национализмот во Грција.

¹⁴ Socrates D. Petmezas, *The formation of early Hellenic nationalism*, стр.66.

¹⁵ Richard Clogg, *The Struggle for Greek Independence*, London, стр. 81.

1.2.2 Ригас Велестинлис

Революционерка прокламација

Друг радикален национален проект, директно инспириран од Француската револуција, бил предводен од Ригас Велестинлис, лик кој го сметале за идеолог на грчкото национално движење. Роден во Тесалија, својата кариера ја започнал кај фанариотите во дунавските републики и се покажал како многу способен интелектуалец и автор на повеќе научни трудови. Како политички протагонист, својата инспирација во политиката и идеологијата ја црпел од француските републиканци. Ригас напишал и химна Ториос, публикувал и мапа во 1797 година, именувана како Карта на Елада, која го покривала целиот Балкан како грчка територија, и последно била испечатена и брошура каде бил ископиран францускиот модел за револуционерен манифест или прокламација.¹⁶

„До Грците кои живеат во Румелија, во Азија, Медитеранските острови, Влашка и Малдавија и сите кои сметаат дека тиранијата и османлискиот деспотизам се неподносливи, кои сметаат дека се присилени да ја напуштат грчката територија. За сите, јас ви велеам, христијани и Турци, без поделба на религиска и етничка припадност кои сметаат дека тиранинот, султанот, кој е гласно опсесивен, придружен со жени, со евнуси и крволочни војници, забораваја на човечноста и уште полошо се однесуваат кон невиниот човек на оваа најубава територија во светот (Византиската империја), каде што имаше влијателни филозофи, и ја претворија во анархија.“¹⁷

Брошурата или Манифестот или Прокламацијата е устав копиран по теркот на францускиот модел. Ригас бил уапсен во Виена, и неговата брошура била конфискувана и уништена. Ригас бил веднаш екстадиран на Отоманската Империја и оседен на смрт заедно со неговите следбеници.¹⁸

Иако Ригас Велестинлис направил на некој начин модел за хеленска демократија, овај политички проект може да се земе како еден пример за возобновување на Византија, но како грчка држава, и може да се каже дека овај негов проект има и религиозно значење, во случајов се зема голема територија каде што доминантно е христијанското

¹⁶ Socrates D. Petmezas, *The formation of early Hellenic nationalism*, стр.62 -63.

¹⁷ Movement of Greece

¹⁸ Socrates D. Petmezas, *The formation of early Hellenic nationalism*, стр.63-64

православно население, и, веројатно, се зема и тој сегмент како круцијален, а исто така, е и зачеток на Големата идеја на Колетис, која ќе произлезе откако ќе се создаде Грчката држава.

Фанариотите, најверојатно биле запознати со проектот на руската царица, Катерина II и австрискиот цар Јосиф II, со кои се предлагало создавање на грчката држава на чело со внукот на Катерина II, Константин Павлович¹⁹. Во грчката јавност се појавува и теоријата дека со доаѓањето на Константин ќе се возобнови Византиската држава и дека Константин ќе го земе царското име Константин XII, и со тоа се дава наратив и се поистоветува дека новата грчка држава ќе биде еднаква на Византија.

Иако фанариотите сакале да бидат водачи на грчкото олободително движење, тие во таа своја намера не успеале. Наместо нив, како раководители на движењето застанале либералните слоеви на грчката трговска буржоазија, која во тој период значително го засилува своето влијание. Кон засилувањето на нејзиното влијание особено и конвенирало потпишувањето на Кучук-Кајнарџискиот договор помеѓу Русија и Османлиската држава. Со овој договор грчките бродови добиле право да пловат под руско знаме, со што се здобиле со голема заштита и предност во однос на другите конкуренти. Таа позиција на грчките морнари и трговци значително влијаела врз равојот на целото грчко општество. Во тоа време грчката трговска елита започнала засилено да се одвојува од лидерството на Патријаршијата.²⁰

Оваа прокламација има силна симболика од две страни. Првата симболика е тоа што го повикува целиот народ да се крени против султанот, целиот народ се подразбира и муслимани и христијани, бидејќи не само христијаните живеат мизерен живот во Османлиската Империја, туку и муслиманите. Втората симболика е многу важна и за самиот идентитет кој ќе го остври грчката држава, а тоа е дека Велестинлис се повикува на Византиската Империја, а со тоа на некој начин грчката територија ја поистоветува со Царството Византија.

Ригас Велестинлис не застанува само кај Прокламацијата, туку дава и уште една Прокламација за правата на човекот во 1797 година, која исто така е поделена како еден вид устав, односно права на човекот, политички устав на сите територии каде што живее

¹⁹ Исто

²⁰ Исто

грчко население и каде е спомнат и зборот „република“, односно силата на републиката.

Константинос Стаматис го следел текот на Велестинслис, и во 1799 го пишува барањето кон Јонските острови. Барал од нив да „ги отворат очите“, и да го видат хоророт кој султанот им го правел. „Вие сте целата надеж на татковината и првиот трофеј на слободата.“

1.3 Филики Етерија

Филики Етерија, име кое се преведува и како Друштво на пријателите, изиграла круцијална улога во раѓањето на грчката борба за независност.

Пред да почне Грчката револуција, неколку настани изиграа клучна улога во тој период. Најголемо влијание за борбата за независност имале Движењето за просветлување и Француската револуција. Додека траеле овие настани, едно движење земало замав во Грција, кое можеме да го наречеме модерна грчка ренесанса, кое траело од 1750 г. до 1821 г. и ја подготвувало финалната борба.

Додека траеле овие подготовки неколку луѓе, односно Ригас Велестинлис, Адамандиос Кораис и грчката дијаспора, се обидувале да ја прошират идејата за ослободување преку пишување поеми и најразлични текстови со цел да ги натераат Грците да се изборат за слобода.²¹

Веќе треба да ја разбереме разликата дека некои луѓе се бореле однатре и директно, а други се бореле надвор и индиректно, а тоа биле претставниците на интелегенцијата која живеела надвор од грчката територија, и својата борба ја водела на свој начин, и, според моето мислење, успеале во својата умисла.

Според склопот на околности во тој период, не може да се издначи борбата на дијаспората и големите сили со организациите кои делувале на самата грчка територија. Нема аргументи со кои некој би ја поткрепил тезата дека некоја друга организација, освен, Филики Етерија извршила поголемо влијание во грчката борба за независност. Скоро сите се согласни дека Филики Етерија е главниот инструмент кој контрибуирал да се случи борбата. Секако постоеле и други организации како Филики Етерија, кои треба да се споменат, но ударната тупаница секако ја имала Друштвото на пријателите.

Во првите години на 19. век имало неколку тајни организации кои го подготвиле теренот за Филики Етерија да може подготвено да го загази теренот и да почне со дејствување. Нема да влегувам во детали за тоа како тие организации оперирале на терен, но сметам дека треба да се споменат и да не се изостават.

Во 1809 година, во Париз, била создадена организација со име Hellenoglosson Ksenodocheion, организација чиј член бил и Атанасиос Тсакалов, еден од создавачите на

²¹ Sathas, *Tourkokratoumeni Ellas*, 658 – 666.

Фелики Етерија. Официјално оваа организација е формирана на место каде што се изучувала грчката античка цивилизација, но вистинската цел била грчка независност и сите постапки прејудиицирале на тоа. Членовите на оваа организација се колнеле во својата чест, како што било во Фелики Етерија и носеле прстен со грчки иницијали F.E.D.A. Меѓутоа, после 1815 година, оваа организација започнала да венее. Една од причините за пропаѓањето на оваа организација можеби бил поразот на Наполеон Бонапарта, со кој пропаднале сите надежи дека некој ќе им помогне. Втора ваква организација била основана во Атина, со индиректна помош од Велика Британија во 1813 година. Оваа организација се викала Filomoussos Etairea. Главна цел на оваа организација била да собираат млади умови, да објавуваат книги, да помагаат на сиромашни студенти и доделување стипендии за студенти. За нивна несреќа оваа организација никогаш не ја постигнала својата цел.²²

Сите овие организации се на некој начин врзани со Фелики Етерија, со начинот на оперирање, односно тајно. Тоа го правеле за да го заштитат грчкиот народ, но и самите членови, поради тоа што доколку Османлиската држава тоа го откриела би биле осудени за предатство, и тоа би значело 101 година затвор. Кон сето ова, членовите на овие организации, што не биле блиску врзани со организацијата, за време на револуцијата стануваат членови на Фелики Етерија. Во овај дел ќе ги опфатиме ритуалите на организацијата, за тоа како биле рангирни членовите на Фелики Етерија. За тоа да се направи голем дел од информациите ќе бидат исцрпени примарно од три различни извори. Општата историја која ја пишуваат Филимон Јоанис и Сакелариос Сакелариу и списанието на членови од Валериос Мексас.²³

Фелики Етерија се разликувало од останатите организации. Не било создадено да ја изучува античката грчка цивилизација. Единствена цел била грчката независност. Можеби тие ја користеле античката грчка цивилизација, како начин да привлечат нови членови и нивното влијание, но не бил и нивен фокус. Исто така функционирала како тајна организација. Како и сите останати тајни организации во тоа време, тоа можело да се види преку демонстрација на процесот на примање на членови. Филимон и Сакелариу ги опишале овие ритуали кои ќе бидат претставени во следниот пасус.²⁴

²² Kalervas P., *Epistolai*, Atina 1983, 228.

²³ Filimon Ioannis, *Dokimion Historikon peri tis Filikis etaireias*, (Nafplio, Th. Kontaksis and N. Loulakis.1834); Sakellarios Sakellariou, *Filiki Etaireia*, Odessa, 1909; Valerios Mexas, *Oi Filikoi*, Atina 1937.

²⁴ Emmanouil Xanthos, *Memoirs concerning the Filiki Etaireia*, Athens, 1845.

Целата структура на Фелики Етерија била пирамидална. На врвот стоел невидливиот авторитет и ниту еден од пониско рангираните членови знаел, ниту пак можел да праша кој на кој ранг се наоѓа. Наредбите биле извршувани без прашања, и се чини дека, пониско рангираните членови немале авторитет да одлучуваат. Фелики Етерија било нарекувано и замок, и во своите почетоци имало само пет рангови. Vlamis, регистарот биле членови кои биле одбрани да напредуваат по ранг, свештениците, пастир и лидери на пастирите. Откако организацијата го преместила своето седиште во Константинопол во 1818 година, уште два ранга биле креирани, посветен и лидери на посветените, кои веднаш биле назначувани како воени лица. Подоцна е формиран уште еден ранг односно апостол, кој бил различна верзија од невидливиот авторитет и судијата. Законот за ранговите бил потпишан од Александрос Ипсилантис кога ја прифатил лидерската позиција во 1820 година.²⁵

Свештениците имале задача да ги надгледуваат членовите од првите два ранга. Кога некој член ќе пројавел одреден потенцијал, веднаш му била всадувана, преку одредени механизми, љубовта кон нацијата и полека ќе го запознаеле со целта на друштвото, а последна фаза била заклетвата. Со таа цел свештениците ги носеле членовите кај луѓе од клерот за да се исповедаат, само за да бидат сигурни дека новиот член ја кажува вистината. Човекот од клерот го носел да ја каже заклетвата таканаречена мала заклетва, со која свештеникот на уво му ја шепотел, а членот морал три пати тивко да ја повтори заклетвата.²⁶

“ Се колнам во името на вистината и правдата, во очите на Севишниот, дека ќе ја чувам дури и со мојот живот, ќе ја трпам и најголемата тортура, сè што ќе биде покажано пред мене јас ќе одговорам со вистината за сè што ќе бидам прашан”. Откако ова ќе го направел членот, иницијаторот се обраќал кон кандидатот и го прашувал: „ Дали е вистина брате тоа што го повтори три пати?“ И, новиот член одговарал со: „Тие се, и ќе бидат вистинските зборови, се колнам во Господ.“ Човекот од клерот го прашувал истото прашање. Откако новиот член ќе го одговорел истото, ја кажувал повторно заклетвата не знаејќи која е целта.²⁷

²⁵ Filimon, *Peri tis Felikis Etaireias*, p.142-144.

²⁶ Sakellarios Sakellariou, *Filiki Etaireia*, Odessa, 1909;

²⁷ Filimon, *Peri tis Felikis Etaireias*, p.142-144.

Откако ја поминувале оваа фаза новите членови веќе ги сметале за членови на друштвото, и веќе станувале Vlamis, со сите права и обврски кои одат со заклетвата. Членот со ранг свештеник имал обврска на новите членови да им ги покаже знаците на комуникација меѓу сите Vlamis. Vlamis и регистрираните биле запознати со револуционерните крајности на организацијата. Тие знаеле која е целта на организацијата и кое е општественото добро за грчката нација. Некогаш намерно се ширеле информации за да ја зголемат самодовербата и самите да земаат иницијатива за одредени акции.²⁸

Членовите кој биле одбирани да напредуваат биле одбирани од првите рангови. Биле правени темелни истражувања на карактерот и нивниот степен на врзаност за друштвото било исто така тестирано. Секој кој бил оценет за заслужен да продолжи во новиот ранг бил земен од иницијаторот на постапката. Во првиот дијалог меѓу иницијаторот и новиот член се испитувала врската на новиот член со друштвото, дали е вреден и подготвен да го жртвува својот живот за идеалите на друштвото и како е подготвен да продолжи понатаму. Ако дијалогот поминал задоволително, на новиот член му било кажувано дека може да продолжи на следниот ранг, следната вечер. Новиот член со себе носел мала жолта свеќа и заедно со иницијаторот оделе во тајна куќа. Таму иницијаторот вадел икона и ја ставал на масата и пред иконата ја палеле свеќата и била спроведена последната фаза, односно ја правеле последната заклетва.²⁹

Откако заклетвата била комплетирана, иницијаторот ја ставал својата десна рака на рамото на новиот член и официјално ги кажувал зборовите “Во очите на невидливиот и семоќниот Господ, јас те канонизирам во нов член на Фелики Етерија”, потоа, новиот член му го кажувал своето име, местото на живеење, неговите години и неговата професија, го прифаќале како свештеник, и официјално бил примен во Фелики Етерија.³⁰

Новиот член можел да комуницира само со човекот кој го водел низ целиот процес, и поради пирамидалното рангирање, организацијата останувала тајна и скриена. Од тој момент новите свештеници биле подготвени да собираат и иницираат нови членови.³¹

²⁸ Sakellarios Sakellariou, *Filiki Etaireia*, Odessa, 1909

²⁹ Големата заклетва била многу подолга од малата заклетва и е поприлично долга за да ја напишеме тука.

³⁰ Sakellarios Sakellariou, *Filiki Etaireia*, Odessa, 1909

³¹ Исто

Највисок ранг во организацијата за регрутирање бил пастирот, тие регрутирале од рангот свештеници. За некој да биде промовиран во ранг пастир морал да помине неколку процедури, односно ја кажувале заклетвата пред икона, дека ќе ги следат сите обврски и нема да примат никого кој не е навистина подготвен да премине во нов ранг. Пастирите пишувале писма кон невидливиот авторитет со кодови различни од останатите. Во писмото немало никакви иницијали ниту рангови, само според кодот можело да се препознае за што се работи. Морале да ги извршуваат сите наредби од лидерот без прашање.³²

Во моето истражување имам намера да го испитам секое промовирање во друштвото од 1814 година кога било формирано, па се до 1821 година, кога револуцијата почнала. Истражувањето произлегува по читање и анализирање на мемоари од најразлични луѓе кои се бореле во револуцијата и ќе ги претставам во следните страници.

Емануел Ксантос, еден од трите членови кои ја формирале Фелики Етерија. Тој го формирал друштвото во 1814 година, заедно со Николаос Скуфас и Атанасиос Тсакалов. Ксантос работел на иницирање на нови членови се до 1818 година. По 1818 година и смртта на Скуфас, тој бил фокусиран да најде нов лидер на друштвото. Иако не учествувал активно во грчката борба, сепак, неговите мемоари се непроценлив ресурс бидејќи неговите мемоари се последните тесктови останати од луѓето кои ја создаваат организацијата.³³

Анагдостис Кондакис, војник во револуцијата, бил присутен во опсадата на Триполис и борбата против Драмали паша. Неговата активност за време на борбата за независност е лимитирана поради неговиот ранг во организацијата, но бил еден од првите членови на Фелики Етерија, правејќи ги неговите мемоари доследен извор.³⁴

Кристофорос Параинос, пред да почне револуцијата се запознал и работел со највлијателниот филхелен, Ригас Велестинлис, во Виена. За време на револуцијата бил активен во политиката и во војската. Служел под водство на Димитриос Ипсилантис против Отоманската Империја. Покрај неговите мемоари, тој е автор на многу историски книги за грчката борба за независност.³⁵

³² Исто

³³ Goudas, *Vioi*, vol.5, p.43-75.

³⁴ Kondakis Anagnostis, *Memoirs*, Athens, 2009, p.7-9.

³⁵ Goudas, *Vioi*, vol.5, 285-328.

Теодорос Колокотронис е, можеби, еден од најважните фигури во целата историја на грчката војна за независност. Тој е поврзан со сите значајни настани во војната за Пелопонез. Тој почнал со активности во 1805 година, како војник во руската морнарица во времето на Руско-Турската војна. Подоцна служел во грчката војска, организирана од Англија и бил почестен со ранг генерал за неговите дејствување против Франција. Под негово водство неколку значајни битки биле добиени, вклучувајќи ја борбата со Драмали- паша и неговиот пораз. Тој, исто така, ја водел грчката војска кога се бранеле од Ибрахим- паша. Неговите мемоари се непорценлив извор за учење на историјата на почетоките на модерната грчка историја.³⁶

Фотиос Хрисантопулос, исто така, познат како фотакос. Еден од најактивните борци во грчката борба за независност. Тој бил првиот полковник кај Колокотронис и еден од првите членови на Фелики Етерија. За време на граѓанската војна бил во сојуз со Колокотронис, поради тоа и бил затворен заедно со Колокотронис во 1825 година. Сепак, по кратко време, бил пуштен благодарение на самиот Колокотронис, кој побарал пуштање на сите негови приврзаници кои ја воделе одбраната против Ибрахим -паша. Тој умрел неколку години по револуцијата. Освен неговите мемоари, Фотиос објавил и книги за животот на проминентни борци на Пелопонез и биографија за Папафлесас.³⁷

Димитриос Аиниан, служел како војник и секретар, служел на страната на Ѓоргиос Караискакис, еден од попознатите револуционери, Димитриос бил и биограф на Караискакис. По војната бил во владата на Кападистриас, но си дал оставка поради тоа што не го сакал кралот Отон.³⁸

Николаос Спилиадис, е еден од активните поддржувачи на грчката борба за независност, кој не партиципира во војската. На почетокот на војната е фатен кај Триполи. Откако бил ослободен станал секретар на грчкиот сенат. Тој, исто така, имал улога како секретар на повеќе собранија и во владата на Јанис Каподистриас. Тој бил и сведок на финалниот тестамент на Теодорос Колокотронис и настрана од неговите мемоари, Николаос напишал неколку историски трудови кои ја опишувале грчката борба за независност и периодот по неа.³⁹

³⁶ Alexandros Filadelph, *1821: The heroes of the Greek revolution, illustrations and biographies*, Athens, 1900, 15-17.

³⁷ Fotios Xrisanthopoulos, *Memoirs concerning the Greek revolution, (1821-1828)*, Athens 1858.

³⁸ Dimitrios Ainian, *The biography of general Georgios Karaiskakis*, Athens, 1903, p.9.

³⁹ Fotios Xrisanthopoulos, *Memoirs concerning the Greek revolution, (1821-1828)*, Athens 1858.

Јанис Макријанис, еден од грчките револуционери кои по војната продолжиле да бидат политичари во независна Грција. Неговото вистинско име е Јанис Триантафилодимитрис. Учествовал во повеќе борби меѓу Грците и Османлиите . За време на граѓанската војна се придружил на владата на Грција. Учествовал исто така и во одбраната на Пелопонез против Ибрахим- паша. Неговите активности завршуваат во Пиериа, во 1827 година.⁴⁰

Дионисиос Евморфопулос, се борел за независноста под водство на Колокотронис. За време на граѓанската војна се придружил на грчката влада. Бил активен и во последните години на револуцијата и бил присутен на последните битки со османлиската војска на Пелопонез во 1829 година.⁴¹

Георгиос Германос , роден во 1771 година. Германос е еден од поважните личности во грчката борба за независност , бидејќи самиот Германос бил еден од војниците кои го кренале знамето на Грција, во Патра, на 25 март 1821 година, ден кога била прогласена борбата за независност. Неговата улога во борбата за независност била и како преговарач меѓу Грците и Османлиите. После првото собрание во Грција бил испратен како емисар кај папата за да собере средства за грчката држава. Додека траела граѓанската војна изиграл улога како разумен Грк и пробал да ги смири страстите меѓу завојуваните. Умрел во мај 1826 година, по подолго боледување. Неговите мемоари се сметаат за многу значајни историски извори за проучување на грчката борба за независност.⁴²

Константинос Метаксас, уште еден од плејадата борци за независност, кои подоцна станале политичари во независна Грција. Се борел на Јонските Острови и Патра. . Во 1822 година бил назначен за министер за правда и служел во одбраната на Егејските острови пред да замине во Централна Грција. Во 1825 година партиципирал во повеќе операции против Ибрахим- паша и бил назначен за одбрана на градот Нафплио. Метаксас бил активен во грчката политика сè до неговата смрт, во 1870 година.⁴³

⁴⁰ Filadelph, *The heroes* , p.26.

⁴¹ Dionisios Eumorphopoulos, *Memoirs*, Athens , 2005, p.143 – 144.

⁴² Filadelph, *The heroes*, p.9-10.

⁴³ Goudas, *Vioi* , Vol. 7, p.125 – 164.

Скоро сите борци, кои биле во Друштвото на пријателите, од нејзиниот почеток и нејзиното основање, за време на борбата изиграле круцијална улога и во воениот дел, па и во политичкиот дел кога на Грција и било најпотребно. Сите високо рангирани членови на организацијата биле учени луѓе, а најголем дел учеле во Западна Европа и ги познавале европските текови, но исто така, значајно е да се спомене дека Друштвото има силни конекции со западноевропските држави, а тоа ќе го видиме во следните пасуси кога ќе дадам опис на самата борба за независност.

2. Борбата за независност

Независноста на Грците дошла после една деценија сурова борба и страдање против османските Турци. Кога револуцијата почнала, во март 1821 година, учесниците не поседувале никаков план за воени акции и немале еден изгласан лидер на револуцијата. Револтот во Мореа, во моќните и богати острови како Хидра и Спетсес и одредени територии во континентална Грција, но не и Константинопол, бил работа на агентите на Фелики Етерија, организација чие членство се зголемувало во периодот пред револуцијата, што дошло до опасност и откривање на операциите на истата.⁴⁴

Револтот кој бил создаден од Али-паша од Јанина, летото 1820 година и концентрацијата на османлиските воени трупи, насочени кон Епир, за да го задушат револтот на Али-паша, ги оставил Мореа целосно без османлиска војска и во исто време бил креиран вакуум-простор во јужните делови на континентална Грција и Мореа. Локалните милитанти, односно христијанските Грци и Албанци во Епир, Тесалија и Јужна Македонија, кои биле во служба на османлиската војска се нашле во ситуација да бидат слободни од своите облигации, па дури и некои смениле страна во тој матен период. Овие локални војници или мартолози, изиграле клучна улога и во почнувањето на револуцијата и во резултатите од револуцијата.⁴⁵

Тиранија на султанот, секако, не била иста кон Грците и кон останатите народи на Балканот, како кон Бугарите и Романците во Османлиската Империја. Грчките барања, станале и барања за слобода и независност. Барањата веќе биле подготвени од елитата во Грција и во подготвителна фаза за кревање на револуција. Предлозите, кои подоцна станале и барања на Грците и станале неминовни, а барањата биле во насока за независност на Грција од Османлиската Империја.⁴⁶

Иницијалната каписла за грчката револуција била направена од патриотот, односно првиот лидер Александер Ипсилантис, и подоцна во Мореа се појавиле неколку други лидери како Папафлесас. Ипсилантис⁴⁷, фанариотски принц од Дунавските држави, преминал од Русија во Молдавија, на 24 февруари и уште стотици Грци кои живееле во Русија, ја почнале грчката борба. Во Букурешт и Јаси, исто така, и во други

⁴⁴ John S. Koliopoulos and Thanos M. Veremis, *Modern Greece A History since 1821*, Oxford, 2005, p.15.

⁴⁵ исто

⁴⁶ исто

⁴⁷ Ипсилантис ја носел функцијата Генерал Мајор.

места од двете автономни републики во Османлиакта Империја, таму живееле голем број Грци кои биле во служба на елитата, но имало и голем број студенти по потекло Грци. Овие биле првите регрути на Ипсилантис, додека пак Тудор Владимиреску ја насетил ситуацијата дека Османлиите ќе испрата војска да го задушат востанието и се тргнал настрана за да види што ќе се случи. Ова востание на Ипсилантис, исто така, ставило и крај на фанариотското владеење во овие држави во Османлиската држава.⁴⁸

Конечно по подолги подготовки, во април⁴⁹ 1821 година, избило востание на Пелопонез⁵⁰. На 25 март, 1821 г., владиката Германос свечено го благословил востанието во Патрас, а во Мани, Петробеј Мавромихалис објавил почеток на борба и целата област пламнала. На ова востание му претходела акцијата на Филики Етеријата, предводена од Ипсилантис во Влашка и Молдавија, но сепак тоа што се случувало на Пелопонез ќе има поголемо значење за историјата на Грците. Востанието, уште од самиот почеток, го карактеризирале жестоки судири помеѓу двете страни, проследени со големи масакри. За среќа на востаниците, на почетокот Портата повеќе била ангажирана во напорите да му стави крај на владеењето на Али- паша Јанински⁵¹. Иако, вака гледано, навидум можеле да се спротистават на грчкото востание, сепак, Османлиите многу тешко се справувале кога пламнувало востание на нејзина територија.

Соочени со грчкото востание, османските Турци си дозволиле да си направат своја реалност, односно дозволиле Грците да влијаат на нивната перцепција на востанието. Уште од самото почнување на востанието Османлиите сметале дека се работи за обичен бандитски напад. До ден-денеска османската историографија го смета како востание во Мореа. Во 1822 година, востаниците успешно се соочувале со армиите на Султанот, и успеале да заземат голем број центри и цитадели во Мореа.

Многу брзо по почетокот на востанието, бунтовниците го контролирале скоро целиот Пелопонез, но биле спречени во нивните обиди за воспоставување контрола на Централна Грција. Сепак, и покрај успехите, грчките востаници биле длабоко поделени.

⁴⁸ John S. Koliopoulos and Thanos M. Veremis, *Modern Greece A History since 1821*, Oxford, 2005, p.15.

⁴⁹ Март според Јулијанскиот календар

⁵⁰ Douglas Dakin, *The unification of Greece*, London, 1972, p. 40.

⁵¹ Овој феудалец од јужна Албанија, пред почетокот на Грчкото востание, имал контакти со некои членови на Филики Етеријата. Али паша дури искажал подготвеност да соработува со Грците. Сепак до тоа нема да дојде. Али паша не бил човек на кога можело да му се верува. Иако во негова служба имал човек со име Јоанис Колетис кој подоцна ќе стане премиер на Грција. (Види повеќе во: Dennis N. Skiotis, *The Greek revolution: AliPasha's last gamble-Hellenism and the first greek war of liberation (1821- 1830). Continuity and change*, Thessaloniki, 1976, p. 97-109)

Таа поделеност била базирана и на регионалното потекло, но и на позицијата на групите во грчкото општество. Покарактеристична била поделбата на т.н. воена и т.н. цивилна партија. Цивилната партија била предводена од страна на Александрос Маврокордатос⁵², а на чело на воената партија бил Теодорос Колокотронис⁵³.

Обид за помирување на овие две групации била направен уште во декември 1821 година, на првото востаничко собрание во Епидаурус. На ова собрание, во јануари 1822 година, бил донесен привремен устав, кој бил направен по моделот на Францускиот од 1795 година⁵⁴

Донесувањето на овој Устав, всушност значело победа на цивилната партија. Меѓутоа нејзините противници нема да се помират со тоа, и во периодот што следи Грција, покрај тоа што ќе биде арена на грчко-османлиски судири, таа ќе биде и терен на внатрешни грчки судири, кои ќе кулминираат во граѓанска војна што нема да биде во полза на развојот и успехот на востанието⁵⁵.

Востанието во Грција предизвикало вознемиреност и возбуденост во интелектуалните кругови во Европа, каде се развива филхеленското движење. Стотици филхелени во желба да им помогнат на востаниците се упатиле кон бреговите на Пелопонез. Најголем број од оние што дошле да се борат во Грција биле Германци, а потоа Французи и Англичани. Тие пристигнале во Грција со желба да им помогнат на Грците во нивната борба за независност, но набрзо ќе се разочараат од однесувањето на современите Грци и нивните бескрајни меѓусебни расправи. Многумина од филхелените биле изненадени од недостатокот на префинетост кај Грците и отсуство на физичка сличност со Хелените од класичната претстава за нив⁵⁶.

Голем дел од таканречените доброволци, кои пристигнале да му помогнат на грчкото востание, всушност биле луѓето кои ги носеле и заемите со кои се спонзорирало грчкото востание, како на пример, поетот Гордон Бајрон, кој бил испратен од кралското семејство на Велика Британија да го однесе кредитот за грчките востаници кои подоцна скапо ќе го наплатат.

⁵² Може да се спомене дека бил единствениот фанариот кој успеал на политичката сцена

⁵³ Д.Јовановски, *Грција – Патот до независноста*, Скопје, стр.290

⁵⁴ С. Гргнчаров, *Балканскиот...*, р. 153

⁵⁵ Д.Јовановски, *Грција – Патот до независноста*, Скопје, стр.290

⁵⁶ исто

Покрај поддршката од Европа, Грците добиле поддршка од младата држава САД. Во нивна полза се заложиле тогашниот американски претседател Џон Адамс, Томас Џеферсон и др. Сепак во Филхеленството имало и нешто друго. На пример, некои членови на Лондонскиот одбор за Грција, формиран во март 1823 година, биле успешни трговци кои стекнале доста големо богатство тргувајќи со колониите. Според нивната процена, новата грчка држава била предодредена да стане највлијателна поморска сила во Медитеранот и затоа сметале дека поддршката на Грците била паметно деловно вложување⁵⁷.

Неуспехот на Османлиите брзо да го задушат востанието и нивното барање до формално нивниот вазал, владетелот на Египет, Мехмед Али за помош, што ќе пристигне, но со големи репресали, неминовно водела кон излегување на судирот од локални рамки. Кон ова треба да се додадат и интересите на Големите сили, што довело до вмешување на Англија, Русија и Франција во грчко - османлискиот судир. Меѓутоа, почетокот на востанието не невестувал таков развој на настаните. Многу брзо после почетокот на востанието, амбасадорите на Англија, Франција, Австрија и Прусија во Цариград се обратиле кон Грците да не се бунтуваат против својот законски владетел. Русија, пак, јавно не ги поддржувала востаниците, но всушност била на нивна страна. Веќе во 1823 година дошло до промена на ставот на официјален Лондон во поглед на грчкото прашање. Тогаш на чело на владата во Лондон дошол Кенинг, кој сметал дека Русија би ја проголтала со еден залак, а следниот би била Османлиската држава.⁵⁸

Во 1924 година, Лондонско-грчкиот комитет, во кој учествувале екстравагантни личности, Грци, успеале да соберат значителен заем за грчката борба за независност. Овој заем бил од големо значење заедно со заемите кои ги примале од почетокот за да се продолжи борбата во најкритичниот период на револуцијата, а со тоа и да се прочуе за борбата на народ на Балканскиот Полуостров против Османлиите, односно грчкиот народ⁵⁹.

Филантропијата и економските интереси на Големите сили, на Грците им дала голема претпознатливост во светот. Непријателството на Медитеранот довело до голема економска загуба на Големите сили. Влезот во конфликтот во голема мера бил како

⁵⁷ Исто, стр.292

⁵⁸ Исто

⁵⁹ John Koliopoulos and Thanos Veremis, *Modern Greek History since 1821*, Oxford, 2010, p.24

медијација на конфликтот, и да се намали ударот врз економијата на Големите сили, а со тоа и да се помогне грчката независност со што и сферите на влијание би се зголемиле.

Во тој правец, во март 1826 г., во Руската престолнина пристигнал војводата од Велингтон, кој во разговорите со своите руски домаќини на први април, истата година, ќе го договори Протоколот од Петерсбург, со кој на Портата и се понудило медијаторство, а на Грците некој вид на автономија⁶⁰

Во 1825 година Велика Британија и Русија се договориле да ги понудат нивните услуги, генерално за да имаат влијание кон завршувањето на непријателството помеѓу Грците и Османлиите, а тоа било во полза токму на овие две држави. Следната година, на овај неформален пакт му се приклучила и Франција со своја специфика, од причини што Франција била длабоко навлезена во финансирање на реформите на војската на Мехмет Али- паша од Египет⁶¹.

Така, трите големи европски и христијански сили на 24 јуни(6 јули) 1827 година, во Лондон, склучиле Конвенција според која Грција требала да биде под сизеренство на султанот кој би добивал годишен данок, а власта би била избрана од страна на Грците, но османлискиот владетел би имал определено учество. Според членот 3, од истата конвенција, границите на грчката територија дополнително ќе бидат определени⁶²

Одлучувачката битка за грчката борба за независност била поморската битка помеѓу Велика Британија, Франција и Русија од една страна и Османлиско – египетската флота, на друга страна, кај битката на Наварино на 27 октомври 1827 година. Најнепријатен момент според британскиот надворешен секретаријат бил предизвикан од страна на адмиралот на Египетско-османлиската флота кога не сакал да се предаде на Големите сили и бил брутално поразен. Со овој настан бил отворен патот до грчката независност, а во исто време Грција станува и протекторат на овие три сили. Истата таа година, во востаничкото национално собрание било изгласано и понудено, грофот Кападоистриас да биде првиот претседател на Грција сè до доаѓањето на новиот монарх.⁶³

⁶⁰ J. A. R. Marriot, *A history of Europe 1815-1939*, London, 1956, p. 61.

⁶¹ John Koliopoulos and Thanos Veremis, *Modern Greek History since 1821*, Oxford, 2010, p. 24

⁶² *Международни актове и договори (1648-1918)*, док. 70, Софин 1958, p.117-118.

⁶³ John Koliopoulos and Thanos Veremis, *Modern Greek History since 1821*, Oxford, 2010, p. 24

Набрзо избувнала и Руско-Османлиската војна чие што примирје Грците се обиделе да го искористат за остварување на своите национални аспирации.

Во 1828 година на Конференцијата на островот Порос, Каподистрија предложил два проекти пред претставниците на Големите сили⁶⁴.

Според првиот северната граница на Грција требало да минува по линијата Волос - Сајдес, а според вториот проект линијата требало да минува од Солунскиот Залив, северно од Олимп и Мецово до Јонското Море. Непосредно пред потпишувањето на Одринскиот мир, Каподистрија испратил предлог до рускиот цар Александар I за поделба на Османлиското Царство⁶⁵.

Предлогот предвидувал формирање на Конфедерација од пет здружени држави која би ја заменила Османлиската држава, а главен град би бил Цариград. Конфедерацијата би се состоела од: 1) Кралство Грција, 2) Кралство Епир со Албанија, 3) Кралство Македонија кое би се состоело од Македонија, Тракија, островите на Пропонтида и Егејските острови Имброс, Самотраки и Тасос, 4) Српско-бугарското кралство и 5) Влашка и Молдавија. Неговиот предлог не бил прифатен од руска страна. Паралелно со ова течела активност на одредени не многу влијателни грчки кругови од Македонија за припојување на истата кон Грција. На Четвртото национално собрание во Аргос, една мала делегација на бегалци од Македонија во состав: Г. Христидис, А. Скандалидис, Д. Стагеиридис и П. Наум, поднела Меморандум до Каподистрија во кој се опишувала борбата во Македонија, и се искажувала нивната увереност дека Македонија е неразделен дел од слободна Грција, и затоа, ја молат Владата да бара од Големите сили Македонија да биде вклучена во границите на грчката држава. Ваквите барања биле нереални, а и не соодејствувале со вистинската состојба на теренот, но биле индикатор

⁶⁴ Д. Јовановски, *Грција – Патот до независноста*, Скопје, стр. 293

⁶⁵ според Блаже Ристовски предлогот бил формулиран на 19/31 март 1828 година, а бил разгледан од страна на Русија на 4/16 септември 1829. (Блаже Ристовски, *Македонскиот етнокултурен и национално-политички развој до почетокот на XX векво Балканскиот културноисториски контекст, Македонија..*, Скопје 1999, с. 16)

дека во иднина и османлиската област Македонија ќе биде интересна за грчките аспирации. Впрочем, Македонија била сметана како грчка земја⁶⁶

Дипломатијата на Големите сили била поприлично комплексна, Медитеранот бил круцијално место за нив, па затоа морале да проголтаат дури и „кнедли“ кои не им се допаѓале, само да се стигне до посакуваната цел, во случајот, само да се зголеми влијанието на Велика Британија . Бескруполозно давале и заеми со цел да придобијат дел од востаниците да бидат на нивна страна после нивното ослободување.

Кападоистриас, со неговото доаѓање во востаничка Грција раната 1828 година , се соочил со предизвик на Херкулес, но без силата на Херкулес . Египетските трупи сè уште ги имале запоседнато територијата на Мореа, албанските банди ровареле низ Континентална Грција барајќи платена работа за војниците, а сопствениците на бродовите од островите барале да се надоместат нивните штети. Голем дел од ослободените територии не сакале да плаќаат даноци кон привремената влада. Арматолозите од Епир, Тесалија и Македонија сакале да продолжат со работа на страната на Грците, и сето ова, било, на некој начин, тешко да се задоволи⁶⁷.

⁶⁶ Д.Јовановски , *Грција – Патот до независноста*, Скопје , стр.296

⁶⁷ John Koliopoulos and Thanos Veremis ,*Modern Greek History since 1821*, Oxford, 2010, p.25

3.Спрегата меѓу стара и нова Атина

Секое општество создава мит со кој подоцна можат да ги објаснат главните цели на својата културолошка надмоќност. Овие митови овозможваат базична основа за создавање на стереотипи за националниот карактер и националниот идентитет. Во САД на пример, се издвојува индивидуализмот, во Англија се издвојува идејата за слободоумен Англичанец кој го црпи својот идентитет од моќта на Империјата.

Во модерна Грција, перцепцијата е малку поразлична, периодот на османлиското владеење е претставен како четиривековно ропство, доминацијата на Османлиите е причината за недостатоците на грчкото општество и секој недостаток и е препишана на Османлиската Империја. Но, како и секој мит на еден народ, тоа прераснало во традиција.

Овај вовед на некој начин ќе ни ја даде перцепција на четири векови османлиска доминација, па сè до борбата за независност на Грците.

Во овај вовед ќе ја истрасираме историјата на Грција од периодот на османлиското освојување на Грција, па сè до борбата за независност на Грција.

Доколку денеска разговарате со некој Грк и го прашате дали се чувствува како наследник на античките Грци, одговорот најверојатно би бил позитивен, или, пак, би истакнал дека е горд што неговата земја е колевка на европската култура и цивилизација. Ако пак во Солун разговарате со некој околу потеклото на античките Македонци, одговорот е едноставен, тие биле Грци. Тоа е сега така и грчкиот идентитет, онаков како што го замислуваат Грците, во себе ги вклучува и античките Грци и античките Македонци како предци на современите Грци.⁶⁸

Ништо од ова не е случајно, градењето на идентитетот е многу комплексна позиција и треба посветување големо внимание околу создавањето на митот и традицијата за да се дојде до претпознатливост и прифаќање на народот и идентитетот, таков како што ќе им го претставите. Во случајот кај Грција многу суптилно и временски долго се создаваат столбовите на идентитетот и митот за нивното постоење.

Имаме многу примери околу создавањето на идентитетот, почнувајќи од антиката, па сè до преродбата во Грција, како период на просветлување на грчкиот народ за нивното минато.

⁶⁸ Далибор Јовановски, *Свртување кон античкото минато*, Скопје, стр. 171

Кумас, грчки интелектуалец на почетокот на 19 век во своето дело Историја на човечките настани, дава интересен податок за неговата средба со еден водач на една група на клефти, Никоцарас. Имено, сакајќи да му даде комплимент на Никоцарас за неговата храброст, Кумас му се обратил со името на митскиот Ахил⁶⁹.

Ваквото опишување на ликовите од војната за независност на некој начин го менува контекстот и перцепцијата на војната, дека борбата е за една многу поголема цел и враќање на антиката како култура, но и свртување кон античкото минато како идентитетски мит.

Пример втор, Адамандиос Кораис, еден од најважните грчки преродбеници, во писмо до еден свој пријател во Смирна (Измир), опишувајќи му го животот во Париз и сите активности кои се случувале во француската престолнина меѓу другото напишал: “Таков е Париз, мој пријателе. Секој е должен да биде изненаден од тие работи, но за еден Грк, кој знае дека неговите предци го постигнале пред две илјади години во Атина, истиот, ако не и поголем степен на знаење, неговото изненадување е помешано со меланхолија. Кога, уште повеќе, ќе сфати дека сите овие благодети повеќе не постојат во Грција...дека таму каде што некогаш владееле мудрите закони на Соломон сега владее незнаење, малициозност, сила, глупавост, бесрамност, дека наместо Милтијанис и Темистокле на кои Европа сè уште им се восхитува, ние сме владеени од ...глупави луѓе, како и од неуко свештенство, кое е дури и полошо од нашите странски тирани Турците”⁷⁰.

Според пишувањата на проф. др. Далибор Јовановски, клефтите како разбојници во периодот на борбата за независност немале поим кој е Ахил, ниту пак легендите од античкото минато, додека пак Кораис, еден виден научник и просветител го поврзува постоењето на сегашната држава со Античка Хелада, и тоа не е баш случајно, кога ќе се види дека Кораис е образован во Западна Европа.

Кораис не можел едноставно да се соочи со фактот дека луѓето во Грција немале образовен систем, па и традиција, која можело да се пренесе со цел запознавање со античкото минато. Според мене, целта на Кораис е очигледна враќање кон античкото минато и спојување со средновековното, како пакет за целосно афирмирање на хеленскиот идентитет.

⁶⁹ Исто

⁷⁰ Исто, стр. 172

Имајќи го предвид горекажаното, се поставува едно логично прашање дали грчкото општество, мислам на она на Кралството Грција, било подготвено за такво нешто⁷¹. Пред војната за независност, според Томас Галант, немало грчка национална свест,⁷² а уште повеќе свест дека современите Грци се наследници на античките. Грците не биле исклучок од остатокот на балканските народи⁷³.

Прашањето кое тука треба да го поставиме е: „Не само дали тогашните Грци се индентификувале, туку и дали културолошки се поистоветувале со античките Грци?“

Грците за себе користеле три имиња. Поголем дел го користеле името Ромеј, еден помал дел Елини, кое ќе почне почесто да се употребува во време на востанието од 1821 година, а еден дел се нарекувал Греки, последново дури го користел и Кораис⁷⁴. Непосредно по создавањето на грчката држава во 1830г., во нејзините рамки имало голем број на православни Албанци, кои требале да бидат интегрирани во новата држава и нација која почнала да се создава. Тука треба да се додаде и конфликтот помеѓу Цариградската патријаршија и поголемиот дел од грчките интелектуалци. На пример, патријархот Григориос V во 1819г., издал една енцикла со која се забранувало давање на антички грчки имиња на крстените мали деца⁷⁵. Овој потег на патријархот бил испровоциран од сè почестото инсистирање од страна на некои грчки интелектуалци за ставање имиња како Перикле, Темистокле или Ксенофонт, наместо Јанис или Павлос⁷⁶.

Градењето на нацијата е комплексна појава, со која не само народот, туку и целокупниот државен врв, па и интелектуалците треба да се занимаваат. Во случајот Кораис, кој патем голем дел од својот живот го поминал во Париз, за време на Француската револуција веќе имал видено како се гради нација и идентитет после тешка борба. Во тој период францускиот модел за градење нација се распространил ширум Европа. Не случајно црквата влегувала во конфликт со интелектуалците, поради тоа што, на некој начин, индиректно црквата била занемарена во самиот процес на градење на нацијата. Црквата како институција не смеела да си дозволи да биде исфрлена од

⁷¹ Исто

⁷² Thomas W. Galfant, *Modern Greece*, London, 2001, p.68

⁷³ Далибор Јовановски, *Свртување кон античкото минато*, Скопје, стр. 172

⁷⁴ Исто

⁷⁵ Richard Clogg, *The Greeks and their past, Historians as Nation-builders in central and southeast Europe*, London, 1988. p.23

⁷⁶ Исто, стр.20

играта, знаејќи дека за време на османлискиот период грчевито се борела за опстанок и во овој момент кога се создала грчка држава да нема удел во грчкиот систем.

Грчката држава уште од самиот почеток на своето егзистирање започнала да посветува посебно внимание на античкото минато. Сепак, некој требало тоа да го осмисли и направи. Токму тука до израз дошле интелектуалците, бидејќи, како што се изразил Денфорт, интелектуалците и научниците од дисциплините како што се историјата, археологијата, лингвистиката, литературата и фолклорот создаваат симболичен капитал од кој се формира националната култура. Тогаш оваа национална култура, преку образовниот систем се шири меѓу граѓаните на новата држава. На овој начин се создава еднонационален капак во разни дисциплини... Овој симболичен капитал ја сочинува националната култура што служи да го легитимира постоењето на нацијата како и нејзините барања кон специфичен идентитет, историја и литература⁷⁷.

Со самото создавање на државата се создаваат и институциите. Образованието, како фактор, може многу да влијае врз свеста на народот, па затоа и преку образованието оделе голем број процеси, вклучувајќи го и идентитетот. Во грчката држава црквата се јавува како спонзор на училиштата, па така и таа зазема едно место во системот.

Ако се има предвид горекажаното, тогаш воопшто не било изненадувачки што археолошката служба, археолошкото здружение, археолошките весници, указите за зачувување на антиквитетите, ископувањата, неокласичните сознанија, пренесувањето на престолнината и вкупната баварска управа, го правеле Стариот Свет организирано присутен во кралството. Затоа историјата, археологијата, образованието, јазикот, литературата, архитектурата се покажале како неопходни и корисни во градењето на идентитетот и неговото поврзување со античкото минато⁷⁸.

Формирањето на овие институции е само еден импулс со кои Кралството Грција и баварската управа, се обидува да го разоткрие античкото минато и на тој начин да направи едно поврзување од прва демократија, па сè до сега.

Археологијата била една од главните инструменти за докажување на континуитетот, односно на поврзнатоста на античките со современите Грци. Во Атина во 1837г. било формирано Археолошко здружение, а две години порано и археолошка служба. Впрочем остатоците од античките зданија не можеле никого да остават рамнодушен. Во крајна линија имајќи ги тие зданија било полесно да се докажува дека

⁷⁷ Далибор Јовановски, *Свртување кон античкото минато*, Скопје, стр. 173

⁷⁸ Исто, стр.174

современите Грци имаат директна врска со оние од антиката. Германскиот архитект Лео фон Клепне, на 28 август 1834г. ја инаугурирал реставрацијата на Партенонот во Атина, која била проследена со голема прослава на која присуствувал кралот Отон⁷⁹.

Првиот секретар на археолошкото здружение, Александрос Рангавис, во својот говор на првиот состанок на споменатото здружение, одржано, секако со одредена симболика, на акрополот во Атина, нагласил дека Грците во минатото биле премногу слаби да го спречат уништувањето на античките споменици, но со востанието тие ставиле крај на недоличниот третман на нивното античко наследство. Зборовите на Рангавис се поразлични од критиките на Кораис кон православното свештенство, заради неговото незнаење и индиферентност кон античкото наследство. Сепак, добар дел од грчките интелектуалци, јавни личности и политичари како Јаковакис Ризос Нерулос, во античките споменици ја гледале основата на грчката(елинска) независност. Познатиот грчки политичар Јоанис Колетис размислувал за оживување на античките празници. Тие одамна веќе не се славеле во Грција, биле заменети со верски православни празници, обичниот Грк воопшто не знаел за нивното постоење во минатото⁸⁰.

Мариос Хацопулос во еден дел од неговата книга пишува за идентитетот на Грција: „Каузата на грчките националисти се храни со традиционалните идеи и предиспозиции“, а таа идеја е длабоко поврзана со православно верување. Како втор аргумент Мариос пишува дека национализмот изграден врз колективниот идентитет е од традиционалната страна на самото грчко општество⁸¹.

Теоретичарот Ентони Смит гледа на национализмот како секуларна идеологија и движење, исцрпено од свети мотиви, симболи и ритуали, културолошки дизајнирани за популацијата. Имено, националистите имаат навика да ги искористат старите култови за нивна политичка цел⁸².

Ентони Смит национализмот го гледа како многу повеќе од политичка идеологија. Национализмот има потреба да ги пронајди и да го реставрира националниот културолошки идентитет. Ова значи враќање на оригиналните корени во историјата кои биле значајни за тој народ. Како форма на култура, националистите ја користат историјата и културата со цел културолошко обединување.⁸³

⁷⁹ Исто, стр.175

⁸⁰ Исто

⁸¹ Roderick Beaton and David Ricks, *The making of modern Greece – Nationalism, Romanticism and the Uses of the Past (1797-1896)*, Farnham, 2009, p.82

⁸² Исто

⁸³ Anthony D. Smith, *Nationalism – Theory , Ideology, History*, Cambridge, 2010, p.36-37

Ентони Смит го истражува коренот и формата на нацијата. Социолошката страна на проблематиката ја претставува преку две варијанти, колетиктивната култура и политичката идентификација.⁸⁴

Сите овие настани кои ги затекнува обичниот Грк, на некој начин, бил фатен неподготвен, кога ќе се земе фактот дека единствената светла точка за време на османлиското владеење била црквата и единствен спас луѓето гледале од Господ, а моментот на враќање на античките празници може да створи само одбивност кај народот.

Образованието во Грција не можело да остане надвор од навраќањето кон античкото минато. Најверојатно се сметало дека присуството во училиштето и учењето било најдобриот начин учениците да започнат да размислуваат дека нивните предци биле античките Грци, а за тоа зборува и фактот за постојаниот раст на вклученост на грчките деца во образовниот систем⁸⁵. Според анализата на Виктор Рудометоф, во периодот од 1836г. до 1914г., старогрчкиот јазик имал големо предимство во застапеноста во грчкиот образовен систем во однос на останатите предмети, дури и при изучувањето на катарегусата, која била прогласена за службен јазик во Грција, но во училиштата се изучувала дури од 1984г.⁸⁶. Многумина катарегусата ја сметаат како еден спој помеѓу антиката и современоста, со цел доближување на античките Грци со современите Грци, но проблемот се појавил кога знаењето на катарегуса бил поделен на елитата која ја знаеле катарегусата и обичниот народ кој воопшто не ја знаел.

Додека некои кругови во Грција активно работеле на докажување на поврзаноста на античките со современите Грци еден германски научник, Јакоб Филип Фалмераер, во својата студија Историјата на Пелопонез, објавена во 1830г. ја оспорил поврзаноста на античките со современите Грци. Тој истакнал:” Хеленскиот народ во Европа е истребен. Телесната убавина, умниот полет, питомоста на обичаите, уметноста, градот, селото, убавината на столбовите и храмовите, уште повеќе и самото име исчезнало од површината на грчкиот полуостров.”⁸⁷. Според Фалмераер современите Грци не биле потомци на античките, туку на Албанците и на Словените кои ги населиле овие области. Интересно, реакцијата на грчките интелектуалци не стигнала веднаш. Поминале неколку години додека грчките научници и интелектуалци жестоко одговориле на овие ,за нив,

⁸⁴ Исто

⁸⁵ E.Skopetea, *Uzor-Kraljevina*...S.131

⁸⁶ Во 1830г. само 8% од грчките деца оделе во училиште, бројот се зголемил на 29% во 1885г., а 53% во 1895г.

⁸⁷ В.Карич, *Србија и балкански савез*, Београд, 1893, стр.45

провокативните ставови на германскиот научник. Тие се мобилизирале за собирање на податоци кои би ја поддржувале идејата дека има поврзаност на античките со современите Грци. Започнал развојот на фолклорните студии во Грција, каде, интелектуалците од градовите ја истражувале внатрешноста на државата, со цел да најдат остатоци од антички обичаи, обреди, приказни и верувања кои личеле на оние што се опишани во античките текстови⁸⁸.

Неопходноста да се докаже потеклото по секоја цена, доведува до очајни обиди за поврзување на едно многу далечно минато со тогашните современи Грци, земајќи предвид првично колкава е разликата во години, но исто така, имиграците кои се случувале околу две илјади години наназад.

Голема улога во давањето одговор на тврдењата на Фалмераер имал основоположникот на современата грчка историографија, Константинос Папаригопулос. Тој, во 1860 година започнал со пишување на неговата повеќетомна Историја на еленската нација, непрекината од антиката преку византиската до модерната⁸⁹

Папаригопулос, освен одговор на тврдењата на Фалмераер, го направил и тоа што било неминовно во тогашна Грција – пополнување на една празнина која недостасувала во просторот помеѓу античките и современите Грци- средновековниот период. Така Грците, според Папаригопулос, имале еден непрекинат континуитет на историскиот развој. Доколку се погледне неговото дело лесно се посочува поделбата на грчката историја на три периоди. Првиот период, кој го опфаќал Античка Грција, како што тој ја замислувал, завршува со римското освојување на Античка Македонија, вториот период бил периодот на Византија кој завршил со падот на Цариград во 1452 година, а третиот период претставувал времето на османлиското владеење со Грција, кое завршило во 1821 година⁹⁰.

Еден друг грчки интелектуалец, Замбелиос, на планот на фолклорот го направил тоа што за историјата го направил Папаригопулос. Спиридон Замбелиос во 1852 година ја објавил збирката на народни песни, каде грчката историја ја поделил на три периоди – антички, средновековен и модерен⁹¹.

⁸⁸ Далибор Јовановски, *Свртување кон античкото минато*, Скопје, стр. 176

⁸⁹ T. Gallant, *Modern....* p.72

⁹⁰ Далибор Јовановски, *Свртување кон античкото минато*, Скопје, стр. 176

⁹¹ V. Roudometof, *Invented traditions.....* p.437

Овие дела на Зембелиоси и Папаригопулос имаат скоро иста цел, а таа цел била да се покаже континуитетот на грчкиот народ од антиката до современоста. Не случајно се одбрани овие дејности и им требало многу години за да истражуваат и пишуваат. Сите овие науки можат да влијаат врз младата популација во Грција преку образовниот систем. Иако свеста на Грците не била на високо ниво околу нивното античко минато, но, сепак, со надворешен фактор било извршено влијание за создавање на континуитет во историјата.

Кога сето ова ќе се собере се поставуваат неколку прашања, дали до крајот на 19. век сите Грци прифатиле да се наследници на античките Грци и дека треба да го носат елинското име, дали воопшто верувале дека се наследници на античките Грци и нивната култура. Многу е тешко да се докаже, но одредени показатели можат да ни дадат одредени информации за проблематиката и се воделе многу полемики за самото потекло.

Карл Крумбахер, при неговиот престој во Грција, запрашал еден млад човек во Атина дали зборува грчки(елински), на што добил негативен одговор, бидејќи младиот Грк говорел ромејски⁹². Еден од најголемите грчки поети Костис Паламас го прифатил тврдењето на Крумбахер, дека името Елин било заборавено од страна на Грците, и затоа вистинското име на Грците било Ромеи. Оваа негова позиција предизвикала реакција на Политис кој го тврдел обратното, односно дека иако терминот Ромеи се користел повеќе, зборот Елин никогаш не исчезнал. Познатиот англиски историчар Арнолд Тојнби, несомнено добар познавач на состојбите во Грција, во едно свое дело напишал дека и во дваесеттиот век, во некои селски средини во Грција, населението претпочитало да го користи името Ромеи, во однос на Елини, бидејќи првото повеќе ги поврзувало со православието и големото минато на Византија⁹³.

Иако, навидум, се гледа дека идентитетското прашање доаѓа до ќор–сокак, сепак, Грците успеваат тоа да го искористат во своја полза, земајќи предвид дека меѓу населението во Грција имало луѓе кои се нарекувале и како Елини, со што се докажувало античкото минато, но и како Ромеи со кое се поврзувало средновековното минато на грчкото население.

Адамантиос Кораис е писателот и предводител на грчкото просветителство, кој најсистематски направил спојување меѓу јазикот и идентитетот во

⁹² Далибор Јовановски, *Свртување кон античкото минато*, Скопје, стр. 177

⁹³ исто

предреволуционерниот период. Тој бил првиот Грк што добил интернационална репутација како класичен филолог. Фактот дека Кораис бил првиот културолошки националист, се претпоставува дека иако го претставува просветителството, сепак бил и под влијание на романтизмот⁹⁴.

Според Инар Хоген, Кораис бил првиот јазичен реформатор во модерна Европа, и неговата реконструкција на грчкиот јазик бил земен како модел во реформата во Норвешка.⁹⁵

Според Китромилидес, Кораис може да се смета за духовен пронаоѓач на новата нација⁹⁶. Во брилијантното предавање кое го одржал во Франција во 1803 година, Кораис го споменал грчкиот народ како народ кој ќе стане нација. За Кораис како што опишува Китромилидес, реформата на јазикот била органски дел на една поголема цел односно културолошка преродба на нацијата⁹⁷.

Според Кораис, варваризацијата на јазикот во вистинската смисла на зборот, резултирала со злоупотреба на моралот. Грешките, кои Кораис ги дијагностицирал кај грчкиот народ фактички се манифестирале преку тоа што Грците се однесувале како Турци, а не како Европјани. За да се среди процесот, јазикот на современите Грци треба да биде доближан до античките Грци. Кораис константно ја критикувал опструкцијата на црковното учење со која, им се забранувало на Грците да зборуваат и да ја промовираат предродбата на Хелада. Кораис, тоа сакал да го спроведе преку културолошка преродба за реконекција со античката грчка цивилизација и посветување на модерната европска наука и филозофија⁹⁸.

Имено, Кораис аргументирал дека модерниот јазик треба да биде унапреден преку пишување, вклучувајќи секојдневни кореспонденции, но исто така во филозофијата и науката. Иако напишал драфт-верзија на граматика на грчкиот јазик и француско-грчки речник, ништо од ова не било објавено во неговите книги што ги издал

⁹⁴Peter Mackridge, *Language and National Identity in Greece 1766–1976*, Oxford, 2009, стр..102

⁹⁵ Haugen 1965: p.188.

⁹⁶ Kitromilides 1996: p.79.

⁹⁷ Peter Mackridge, *Language and National Identity in Greece 1766–1976*, Oxford, 2009, стр..103

⁹⁸ Исто, стр..104

во неговиот живот⁹⁹. Неговата идеја за јазикот генерално била за превод на античките грчки текстови кои Кораис ги напишал во 1804 година¹⁰⁰.

Кораисовото видување на византискиот барбаризам главно било влијание од делото на Едвард Гибсон *the Decline and Fall of the Roman Empire*. Како репрезентативец на прогресивната буржоазија, тој бил републиканец кој и се восхитувал на атинската демократија и нејзините идеали, и сметал дека еден ден таквиот модел ќе се случи во постреволуционерна Франција¹⁰¹. Малку е да се зборува околу тоа колку Кораис и се восхитувал на хеленската перфекција. Неговиот концепт за Античка Грција бил идеализирана верзија на времето на Перикле, но без ропство и војни. Неговото видување на Античка Грција била слободата и моралната перфекција за која модерна Грција можела да сонува.

Спојувањето на класичниот период и современиот, било направено преку образованието, а се рефлектирало и преку Универзитетот во Атина на катедрата за изучување на културата на Античка Хеллада и изучувањето на катаревусата, чиста форма на јазик. Ваквото образование го изучувале многу генерации во современа Грција¹⁰²

Универзитетот, основан во 1837 година, бил гледан како алатка за рехеленизација на населението, кое било долго време под османлиска власт. Универзитетот бил атрактивен, не само за населението во Грција, туку таму студирале Грци од сите краеве и се враќале во своите татковини за да го шират хеленизмот¹⁰³

Кораис пишува за заживување на Античка Грција преку реанимација на народот. Според пишувањата на Кораис, современиот грчки јазик бил целосно еленски со мали исклучоци на италијански и турски зборови. Сите модерни зборови, освен зборовите кои се од странско потекло потекнуваат од дијалектите на старогрчкиот јазик¹⁰⁴.

Фрустрацијата, која е очигледна во пишувањата на Кораис, околу современите Грци и нивното видување на античките Грци е очигледна. Се поставува прашањето зошто Кораис толку жестоко ја наметнува тезата за поврзаноста на современиот грчки

⁹⁹ Граматика на грчкиот јазик Кораис работел на тоа во 1800 година, првото издание било излезено во 1888 година и никогаш не било издадено повеќе.

¹⁰⁰ Хеленска библиотека била издадена во шест тома и публикувана во Париз од 1807 -1812, целата 16 томска библиографија била публикувана од 1807 -1826 година и дистрибуирана до сите школи и библиотеки во Грција, но и надвор во Европа, со спонзорство на браќата Зосимас

¹⁰¹ Peter Mackridge, *Language and National Identity in Greece 1766–1976*, Oxford , 2009 , стр..107

¹⁰² Richard Clogg, *A Concise History of Greece*, Cambridge, 1992, p.49

¹⁰³ Исто, стр.50

¹⁰⁴ Peter Mackridge, *Language and National Identity in Greece 1766–1976*, Oxford , 2009 , стр..110

јазик со старогрчкиот. Потребата за поврзаноста на старогрчкиот јазик со современиот грчки јазик е неопходна за создавање на идентитетот. По примерот на Ригоропулос и Замбелиос и Кораис се приклучува со своите тврдења за еднаквоста помеѓу старите Грци и современите Грци: Ригоропулос преку литературата, Замбелиос преку фолклоро, а Кораис преку јазикот. Ова е совршена комбинација за потврдување на тезата која ја наметнуваат овие тројца интелектуалци.

4.Константинопол како духовен просветител

Постоеле и грчки интелектуалци како Димитрос Катарсис, кои сметале дека постои историска врска помеѓу античките Грци и Ромите, односно дека биле едно исто. Во таа насока Дин Кастандрас забележал дека Византија не била отсутна во рамките на грчката преродба. Без разлика на фактот што меѓу грчките преродбеници имало и такви кои Византија, односно православието го сметале за дел од грчкиот идентитет. Цариградската патријаршија била сериозно загрижена за дејствувањето на грчките преродбеници кои биле обземени со Античка Грција, која пак не можела да биде дел од православието¹⁰⁵. Цариградската патријаршија играла голема улога за грчкиот народ за време на османлиското ропство, влијанието кое го имала врз грчкото наследство ни во најмала рака не смееле да го прокоцкаат и да излезат од игра откако државата се создала.

Со цел да ги оспорат тврдењата на грчките интелектуалци дека античката грчка традиција е основа на современиот грчки идентитет, во 1798г. се појавила книгата Патрики Дидаскалија(татковско учење). Како автор на ова дело се појавува ерусалимскиот патријарх Антимос, но некои мислат дека зад него стоел цариградскиот патријарх Григориос V. Авторот во ова дело напаѓа сè што доаѓа од Запад, заради заслабување на позиците на Грците¹⁰⁶. Прашањето кое се поставува е дали Цариградската патријаршија овие дела ги вадела со цел заштита на грчките интереси или да ги заштити своите. Судирот помеѓу Патријаршијата и интелектуалците кои ја потенцирале поврзаноста на античките со тогашните Грци не завршил. Така, патријархот Грегориос V, во 1819 година издал една енцикла со која се забранувало давање на антички грчки имиња на крстените мали деца. Античките имиња не се совпаѓале со православната традиција. Тие биле пагански¹⁰⁷.

Создавањето на грчката држава во 1830 г., не ја променила перцепцијата на видните интелектуалци за Византија како дел од грчкото минато. Првиот ректор на атинскиот универзитет, Константинос Схинас во еден свој говор нагласил дека поробената Грција од античките Македонци била предадена на Римјаните, а потоа кога се создала Византија била предадена на Турците¹⁰⁸. Со овој говор професорот Схинас

¹⁰⁵ Далибор Јовановски и Иванка Додовска, *Византиската мисионерска дејност и Европското наследство*, Скопје, 2017, стр.111-112

¹⁰⁶ Исто, стр.112

¹⁰⁷ Исто

¹⁰⁸ Antonis Liakos, *The Construction of National Time: The Making of the Modern Greek Historical imagination*, *Mediterranean historical review*, v. 16/1, (2001), p.30

сакал да докаже дека античките Грци останале на територијата на Грција како домородно население и ја зачувале својата традиција, иако многу империи поминале и ја запоседнале таа територија, сепак, сè останало зачувано.

Професорот Јовановски пишува дека на почетокот на постоењето на грчката држава неколку настани предизвикале сериозна реакција кај обичниот народ во Грција, поврзано со православната црква и традиција. На 23 јули 1833 година, во Нафплион,¹⁰⁹ била прогласена автокефалноста на Грчката православна црква¹¹⁰. Со оваа постапка грчката држава на некој начин сака да ги раскине врските со Цариградската патријаршија и нејзиното влијание врз самиот грчки врв на државата. Со ставањето на Атина како главен град во 1834 година, уште еднаш се направил напад врз византиското наследство.

Ваквата постапка на Грчката држава предизвикала бурни реакции, Рудометов забележал дека елинскиот поглед на грчкото минато, но и на тогашното време, бил оспорен од страна на оние кои се залагале за византиско-православна традиција. Најголем удар врз Цариградската патријаршија го направил Неофитос Вамвас, кој ја превел Библијата на катарегуза, и истата била објавена во Лондон, со идејата дека само вистинската грчка верзија на Библијата може да се смета за исправна¹¹¹.

Работите почнале нагло да се менуваат по говорот на Јоанис Колетис во грчкото собрание во јануари 1844 година, кога ја промовирал грчката „мегали идеја“. Во тој говор Колетис ги открил иредентистичките и експанзионистичките политики на Грција. По неговите планови, центарот би бил каде што била и душата на Грчката држава, односно градот Константинопол. Оваа политика на Колетис му одела во прилог на патријархот, поради тоа што тогашната грчка териотрија, на некој начин, била сметана за мала и недоволна за големиот грчки народ. Со овој говор, исто така, била вратена идејата за враќање на византиското наследство повторно на маса и станала главна тема во грчкото општество.

Секоја држава на Балканот имала потреба од самодефинирање и формирање на идентитетот.

¹⁰⁹ Првиот главен град на современа Грција

¹¹⁰ Далибор Јовановски и Иванка Додовска, *Византиската мисионерска дејност и Европското наследство*, Скопје, 2017, стр.113

¹¹¹ Исто, стр.115

Проблемот со самодефинирањето е поврзан со погледот кон минатото. Така во Грција, во втората половина на 19 век, прашањето за самодефинирање со соочувало со проблем, бидејќи континуитетот со Византија е во спротивност со оној на античка Грција¹¹². Проблемот можеби се јавува како културолошки, едно како вештачко туркање на Грција кон антиката, а втората страна како континуитет на Византија преку црквата односно Цариградската патријаршија. Според мене, нераскинлива е врската со Византија кога ќе се погледне влијанието на Патријаршијата и верувањето на народот. Еден грчки интелектуалец тоа го пишува во смисол дека обичните Грци не знаеле за античка Грција, а верувањето и православието им било во секојдневието преку одењето во црква.

Кон средината на 19 век започнала, условно, рехабилитацијата на Византија во грчката наука и нејзиното постепено вметнување во грчкиот идентитет, историја, култура и традиција. Во 1852 година јонскиот Грк, Спиридон Замбелиос објавил една збирка на средновековни грчки народни песни. Според професорот Далибор Јовановски преку книгите сакале да покажат континуитет помеѓу античките и современите Грци, кој бил поврзан со средновековието, односно Византија¹¹³. Јас би го опишал како нераскинлива врска, но и морална врска со цел да не се изостави голем дел од историјата на грчката територија, празна без никаков траг. Никако не можеле да го исфрлат тој дел, едно поради народот, друго не било возможно да се изостави целото културно наследство, кое било останато не само во физичка форма во градовите, туку и во главите и усните преданија кои народот си ги префрлувал од колено на колено.

Дебатата за јазикот можеби дава еден посилен поглед над проблемот Византија и Античка Хелада. Јон Драгумис ја критикувал употребата на катаревусата во образовниот систем. Според него, обидот ромејскиот или современиот грчки јазик да се трансформира во елински од класичниот период го уништил континуитетот на јазикот, а тоа пак влијаело на единството на нацијата¹¹⁴. Драгумис сметал дека секоја ера од грчката историја имала свој популарен димотски јазик. Тој бил приврзаник на континуитетот во грчката историја, а со тоа и на Византија како нејзин дел. Во една националистичка брошура, која ја објавил во 1908 година под наслов Мегали идеја, тој

¹¹² George Huxley, *Aspects of Modern Greek historiography of Byzantium*, D. Ricks and P. Magdalino, *Byzantium and the Modern Greek identity*, 1998

¹¹³ Далибор Јовановски и Иванка Додовска, *Византиската мисионерска дејност и Европското наследство*, Скопје, 2017, стр.116

¹¹⁴ Gerasimos Augustinos, *Consciousness and History.....* p.107

забележал дека претворањето на Византиско-Ромејското Царство во грчко се должело на големата културна сила на елинизмот¹¹⁵. Самото име на книгата го објаснува поврзувањето на двете страни. Големата идеја го отворила патот за поврзување на антиката со средновековието, па подоцна со современите Грци. Центрите биле Атина и Константинопол. Прашањето кое треба да се постави е - како е ова порвзано со Големата идеја на Колетис. Колетис со говорот на некој начин и помага на црквата и на бранителите на ставот дека не смеело да се изостави Византија од идентитетската карта на Грција.

Како што забележал Китромилидис, Византија станала значаен дел од Мегали идејата, особено со времињата на Македонската и Комненската династија. Враќањето на Византија во дискусиите на интелектуалците, всушност, било дел од дебатата, дали Византија или пак Античка Грција треба да биде модел за современата држава¹¹⁶.

Наследникот на Папаригопулос на Атинскиот Универзитет, Павлос Каролидис, во едно негово дело посветено на впечатоците од патувањето по Скандинавските земји, напишал дека визијата на Мегали идејата ги вклучувала и урнатините на Пертеноноот и историската сила на Света Софија. Според Каролидис, напуштањето на оваа визија би предизвикала губење на поширокиот елински свет, вклучително и на панелинскиот центар – Цариград, како што се случувало во минатото со Александрија, Антиохија и др¹¹⁷.

Вметнувањето на Византија во идентитетската рамка на Грција бил процес на многу падови и растежи, но сепак била една алка во нераскинливата бижутерија. Византија била потребна во секоја смисла, за овај труд е потребна заради Големата идеја, поради тоа што центарот на идејата е буквално во срцето на Византија.

¹¹⁵ Далибор Јовановски и Иванка Додовска, *Византиската мисионерска дејност и Европското наследство*, Скопје, 2017, стр.119

¹¹⁶ Исто

¹¹⁷ исто

5. Јоанис Колетис

Јоанис Колетис бил роден 1784г. во Сирако, село во Епир каде што било доминантно влашкото население. Основно училиште завршил во Сирок и Каларитис и гимназија во Јанина. По средното образование заминува во Италија да студира медицина¹¹⁸.

Со неговото враќање од Пиза се населил во Јанина, каде што работел како доктор кај Али -паша. Додека работел таму станале блиски пријатели со синот на Али, Миктар-паша. Неговиот престој во Јанина му помогнал да ги состави неговите политички видувања. Додека престојувал во Јанина се приклучил на Фелики Етерија, тајна организација основана во 1814г. во Одеса. Целта на организацијата била да ја отфрли османлиската власт на териториите каде што живееле Грци и да се воспостави независна грчка држава¹¹⁹.

Кога на 17 март 1821г. избувнала грчката борба за независност, Колетис не губел време и веднаш се приклучил на револуцијата и бил вклучен во борбата против Османлиите. Во самата револуција тој станал лидер на коалицијата, румелиски капетан, и за време на граѓанската војна станал еден од највлијателните фигури во револуционерните кругови. За време на Грчката револуција, Колетис покажал дека знае како долгорочно да се наметне како човек кој служи на каузата. Петропулос напишал дека Јоанис Колетис иако цивил, станал исклучителна личност во политичките кругови¹²⁰.

За време на револуцијата Колетис се повлекол во Сирако, и таму се приклучил на револуционерните борци со цел ослободување на регионот. По неуспешниот револуционерен обид во регионот, заминал во Месолонги, а оттаму на Пелопонез, каде што активно се вклучил во политиката.

Колетис учествувал и на Првото народно собрание во Епидаврос како претставник на револуционерните области на Епир. На 15 јануари 1822 година, бил назначен за министер за внатрешни работи. По преземањето на власта од страна на Јоанис Кападостриас, Колетис бил назначен за вонреден комесар.

¹¹⁸ Dalibor Jovanovski, Nikola Minov, *Ioannis Kolettis, The Vlach from the ruling elite of Greece*, Poznan, 2017, p. 222

¹¹⁹ J. Blancart, Coletti, *Montpellier*, 1885, p.9

¹²⁰ Dalibor Jovanovski, Nikola Minov, *Ioannis Kolettis, The Vlach from the ruling elite of Greece*, Poznan, 2017, p.224

По доаѓањето на Отон, поради неговите заслуги во револуцијата, и неговото учество во политиката, бил назначен за државен секретар на морнарицата, како претставник на Француската партија. На 12 октомври го презема Секретаријатот за внатрешни работи, но овојпат под владата на Маврокордатос.

Финли напишал дека со неговото трпение и неговото молчење, а, исто така, и со неговата одлична глума, профитирал од невниманието на неговите колеги. Зборувал колку што можел помалку, само да не направи некаква грешка. Неговиот пат кон политичкиот активизам бил крунисан со успех. Колетис станал повлијателен политичар за време на грчката борба за независност од Ипсилантис, Маврокордатос, Кондуриотис И Заимис¹²¹.

На почетокот од создавањето на грчката држава, Колетис соработувал со малолетниот крал на Грција и неговите регенти. Бил потписник на уставот на грчката црква, која тогаш не била призната од Вселенската патријаршија во Константинопол. Одлуката да се прогласи грчката црква како автокефална ги размрдала темелите на грчката политика и со децении грчкото население било поделено¹²².

Во април 1833г., веднаш по крунисувањето на баварскиот принц Отон, Колетис бил поставен за министер на морнарицата и министер за одбрана. Подоцна станал член на управата на Советот на министри, поради тоа што во тоа време не постоела позицијата премиер.

Кога регентот Армансперг го искористил доаѓањето на сер Едмунд Лионс, како прв британски амбасадор во Грција, успеал да ја врати рамнотежата во државата. На барање на Лионс, Колетис бил сменет и бил назначен за амбасадор во Париз на 10 август 1835 година.

Во основниот грчки национализам биле најмалку два фундаментални модели и референци. Главната била претците на грчката земја, класичниот период во Грција со традицијата за демократија и култура и византиската империја, идентификувана преку православно -христијанските вредности.

Прашањето кое треба да се постави е дали овие два проекти имаат нешто заедничко. Првиот и основен одговор на ова прашање може да се виде преку создавањето на самата држава, која презентирала неколку различности, односно секуларна демократска држава, според идејата на Валестинлис, или теократска базирана

¹²¹ Исто

¹²² Исто

на Рум-Милет системот. Овие две визии даваат две сосема различни територии, но исто така и различни народи.

Новите западни идеали, претставени од Кораис и Велестинлис, инспирирале сосема различен пристап и во самото формирање на државата, дури и кога сè уште не се знаело дали воопшто ќе има држава.

Било симптоматично, како во новата држава која се создала на Балканскиот Полуостров, според договорот од мај 1832 помеѓу Британија, Франција и Баварија, Грците не биле дел од тој договор, а со тој договор било договорено крал да стане принцот Ото од Баварија, кој го прифатил тронот, и со тоа Грција била под протекторат на Големите сили. Новото раководство на Грција веднаш се соочило со проблем, односно конструирање на нација, но и држава.

Фактот дека кралството имало мали граници, дури помалку од една третина од грчката популација била под грчка власт, можело да се реши само доколку грчката држава направи стратегија, или некаков проект, со цел целото грчко население да биде во една држава. Таквиот проект е подоцна презентираан како Големата идеја.

Целта на Големата идеја била да инспирира обединување на целото грчко население во една држава, а главен град би бил Константинопол¹²³.

Терминот „Голема идеја“, првпат е спомнат од Јоанис Колетис¹²⁴, хеленизиран Влак кој, се истакнал како еден од највлијателните политички фигури во првите две декади од независна Грција. Во 1844 година, на дебатите кои произлегле во собранието, Колетис жестоко ја изнел каузата за хетерохтоните, Грците кои живееле надвор од првичните граници на кралството, наспроти хегемонистичките изјави на автохтоните, доминионското население кое се борело за независноста. Не само што инсистирал дека треба да се спојат кон Кралството Грција, туку и тие што живееле и на некој начин биле поврзани со грчката историја или грчката раса. Имало два главни центри на хеленизмот, Атина, главниот град на кралството и градот Константинопол, сонот и надежта на сите Грци¹²⁵.

¹²³ Richard Clogg, *A Concise History of Greece*, Cambridge, 1992, p.46

¹²⁴ Иако Јоанис Колетис прв пат ја спомнува големата идеја, сепак неговото спомнување било во собранието, но големата идеја се наоѓа во неколку пишани текстови кај Велестинлис кадешто исто така ја опишува целта меѓутоа не било јавно експонирана како во времето на Колетис.

¹²⁵ Richard Clogg, *A Concise History of Greece*, Cambridge, 1992, p.47

Проблемите со кое новото кралство требало да се соочи биле да ги поправи односите на фракциите кој се случувале во текот на борбите за независност и да се создади институционална инфраструктура на новата држава. Соживотот бил уништен во војната, а инфраструктурата почнала да се поправа во времето на краткото претседателство на Кападоистриас. Сите големи центри на грчката трговија останале под османлиска власт, миграцијата продолжила кон тие центри во текот на целиот XIX век¹²⁶.

Кападоистриас бил 51 година кога пристигнал во Грција, во јануари 1828 година, дипломат со интернационално реноме. Роден на Крф во благородничко семејство, неговото високо образование го поминал во Италија. Додека студирал медицина на Универзитетот во Падуа, бил сведок на италијанската кампања на Наполеон Бонапарта. Кападоистриас во 1807 година се одлучил да замине во Русија избегнувајќи да живее под власта на Наполеон. Славата и значењето рапидно се зголемувало во Русија. Бил претставник во Виена на царот Николај I. Кога избувнала борбата за независност бил длабоко поддржан од страна на царот¹²⁷. Кападоистриас бил избран за претседател на Грција и функцијата ја презел во јануари 1828 година. Кападоистриас имал долга кариера во надворешната политика и уживал големо почитување во Европа. Иако уживал големо почитување кај странците, кај националистите вклучувајќи ги и Фелики Етерија, бил свиркан. Кога Ипсилантис го кренал востанието, Кападоистриас бил против него и востанието. Иако ја поддржувал идјеата за независна Грција, сепак не учествувал во главните битки за ослободување¹²⁸.

Имено, сите кои не учествувале во почетокот на борбата за независност имале големи проблеми кај народот во Грција, тоа се должи на мислењето на народот дека не се заслужни да учествуваат во управувањето на државата, бидејќи не се бореле за истата. Таквиот антагонизам бил и против Кападоистриас и конкретно кон кралот Отон.

Проблемите со кои се соочил Кападоистриас биле многу големи. Прво, Османлиската Империја не попуштала околу борбата, иако Русија ги нападнала дунавските провинции. Махмуд II продолжил да ги притиска линиите на борба со Грција, иако сите негови советници го советуваале да прекине со огнот и да бара примирје со цел заштитување на остатокот на Империјата.

¹²⁶ Исто, стр.49

¹²⁷ John Anthony Petropoulos, *The Kapadostrian Period* , p.107

¹²⁸ Thomas W. Gallant, *Modern Greece*, New York, 2001, p.26

Во продолжение, Александрос Маврокордатос изработил драфт- верзија на устав со цел скратување на ингеренциите и моќта на претседателот. Уставот имал цел корекција на неколку закони со кои би ја детерминирала улогата на претседателот. Собранието имало моќ на импичмент, собранието би носело закони на кои претседателот не би можел да влијае и укинување на правото на вето врз одредена одлука¹²⁹.

Кападостриас во целото негово владеење создавал атмосфера со која на некој начин го средувал системот од револуционерна Грција да создаде една современа, модерна Грција по новите теркови на западните држави. Кападостриас не успеал. Не успеал да изигрува медијатор и создавач. Откако опозицијата наоѓала начин да му ја отежнува работата, за тој да не успее, неговите зборови биле сега Грција е во рацете на Господ и на Големите сили¹³⁰

Со убиството на Кападостриас, веќе дошло до поларизација на Грција од страна на политичките сили кои биле предводени од Велика Британија, Франција и Русија како земји заштитнички на Грција.

Играњето на улога на патрон – единствена позиција за надворешен член, ја искористил бирократијата со цел да овозможи политичко групирање. Нуклеусот таканаречен Кападостриски, или Написти или владина партија била шансата Кападостриас да се врати во Грција како политичар и фактор. Кападостриас регрутирал членови во неговата партија на начин што ги привлекувал луѓето кои биле противници на политиката на Колетис и Маврокордатос.

¹²⁹ Исто, стр.27

¹³⁰ Исто, стр,28

5.1 Поларизацијата на политичката сцена

Колетис се назначил самиот, Заимис и Контуритис, како владина комисија која би овозможила една, единствена можност за опозицијата да создаде единствен фронт дури и познати како Уставна партија. Политичкото непријателство помеѓу Колетис и Августин започнало со употреба на сила, но овајпат победата одела во корист на Колетис. На 10 април Колетис влегол во Нафплион триумфално¹³¹.

Од 6 април до 21 април, Колетис преговарал со тројца претставници за да се обидат да направат владина комисија. Колетис ги одбил Бунтурес, Трикупис или Зографос, бидејќи ги сметал за предавници. На крајот се договориле тоа да бидат: Колетис, Контуритис, Боцарес, Ипсилантис, Заимис, Метаксас и Плапутас. Првите четворица биле дел на Француската партија или таканаречени уставци, последните двајца биле од партијата на Кападоистриас и Заимис од Англиската партија. Иако Колетис бил триумфалист, сепак не ги имал посакуваните резултати¹³².

Ото бил малолетник кога седнал на тронот, државата била управувана од Совет на регенти кој дошле заедно со кралот се до 1835г. Регентите немале голема симпатија за тие што дале крв во борбата за независност и биле изневерени откако се создала државата. Тие не покажале емпатија кон грчката традиција со тоа што ги формирале институциите по примерот на западноевропските држави. Образовниот систем на пример, бил базиран на францискиот и германскиот прототип, законите биле по примерот на римското право, а малку потрадиционалното прво во Грција. Грчката црква се декларирала како автокефална, а со тоа значело одделување од Цариградската патријаршија и станало голем проблем, релациите биле поправени во 1850г.,кога Цариградската патријаршија ја признала грчката црква¹³³.

Сите овие промени за грчкото општество биле на некој начин како гром од ведро небо. Ричард пишува дека борците се изневерени од страна на новото раководство на државата, што не било далеку од вистината. Промени имало и во војската каде што за членови на генералштабот биле ставени луѓе блиски до тогашното раководство, а не според заслугите од војната. Одлуката за мешањето во традицијата и наметувањето на влијание од страна на Големите сили само наидуваале на одбивност кај грчкиот народ, а

¹³¹ Filney, *History*, VII, p.81-85

¹³² John Anthony Petropoulos, *The Kapadostrian Period* , p.129

¹³³ Исто

поготово со црковното прашање, кога ќе се види дека грчкото општество е традиционално и дека некои примени се нејасни за нив.

Одлуката Атина да биде главен град, град на рушевините на Партенон, поврзан со гламурозното време на Перикле, многу малку во 1830 година од луѓето кои живееле во селата ја знаеле симболиката на културолошката насока со класичниот период. Тогаш нераскинлива била врската на средновековна Грција, но биле направени напори за поврзување на класичното, средновековното и модерното време, теоријата била поврзување и на идентитетот¹³⁴.

Атина, како главен град, не било само историски чин за враќање на класичниот период поблиску до народот, туку Атина имала и стратешко значење за Грција.

Дури и после формалното прекинување на регенството, во 1835 година, баварското влијание продолжило и понатаму. Продолжиле и понатаму тензиите во Грција, но во друг правец односно кралот Отон продолжил да одбива донесување на устав¹³⁵.

Имено, во Грција имало политички партии кои имале свои корени уште од борбата за независност. Овие партии биле познати како “Англиска,” “Француска” и “Руска” партија, и нивните лидери останале во близок контакт со министрите на трите протекционистички држави. Англиската партија била поддржана и атрактивна за тие што најмногу го мразеле фактот дека Отон одбивал донесување на устав. Француската партија, исто така, сакала уставен поредок, но имале поддржувачи поради настапот за остварување на Големата идеја¹³⁶. Руската партија, имено, поддржувачите не се грижеле многу за уставниот поредок колку раскинување на врската со Цариградската патријаршија, исто така служеле и како конзервативен елемент во општеството¹³⁷.

Формирањето на вакви партии во Грција го покажувал фактот колку било поделено тоа општество околу сите значајни државни столбови. Иако, според моето видување, ваквата поделеност можеби и го поткопува идентитетот и поврзувањето со минатото, но од друга гледна точка, можеби тоа и ги споило, борбата за власт секогаш доаѓала прва на ред, па потоа општеството, знаејќи колку биле корумпирани тогашните политичари.

¹³⁴ Richard Clogg, *A Concise History of Greece*, Cambridge, 1992, p.49

¹³⁵ Исто, ст.50

¹³⁶ Јоанис Колетис бил припадник на француската партија, Колетис патем студирал медицина во франција и бил директната врска на француската дипломатија и политика во Грција

¹³⁷ Richard Clogg, *A Concise History of Greece*, Cambridge, 1992, p.50

Во 1839 година, една конспирација дошла на пиедестал, односно форсирање на кралот Отон да се конвертира од католицизам во православен или да абдицира.¹³⁸ Кралот Отон и неговата кралица Амалиа од Олденбург, немале сè уште наследник. Од 1837 година на чело на владата бил Грк, а последните баварски трупи ја напуштиле Грција во 1838 година, но баварското влијание се уште останало силно поради тоа што министер за одбрана бил Баварец¹³⁹. Баварското раководство во војската на раководните позиции поставувале луѓе кои нив им биле верни и само нив им служеле, со ова едноставно се покажувало дека иако заминат баварските трупи од Грција, сепак имале структури во војската со која кралот Отон сè уште би имал контрола врз владата.

Омраза се појавила и против доселениците, Грците кои се населиле во Кралството после независноста, и кои поради нивното повисоко образование, си обезбедиле непропорционално делење на функциите во државата, спрема ветераните од борбата за независност кои се почувствувале како изневерени од нивните претпоставени¹⁴⁰.

Во еден момент во Грција се створила голема опозиција, која не била за занемарување. Кралот постапувал спротивно од очекувањата на ветраните, а и на чесните Грци кои се бореле за независноста. Но, не можеле многу да очекуваат од Отон, поради тоа што културолошки биле сосема различни за да можат да се поистоветат со кралот.

Сите овие настани кулминирале со државниот удар на 3 септември 1843 година. Овој некрвав државен удар се здобил со голема популарност насекаде во Грција. Отон веднаш ги разгледал барањата на политичарите и армиските офицери, кои стоеле зад овој државен удар, и било повикано уставотворно собрание за да се напише устав. Уставот бил прокламиран во март 1844 година. Во првиот стадиум Грција била либерална парламентарна демократија.

Колетис за време на револуцијата на 3 септември, бил повикан да се врати, и дури, бил назначен за министер врз основа на предлогот на Макрианис за формирање на седумчлен одбор. Основачкото собрание, кое започнало со работа на 8 ноември за изготвување на устав, назначило комисија од десет членови, да го изготват уставот. Во овој комитет доминирале Маврокордатос, Колетис и Метаксас, кои дискусиите ги

¹³⁸ Грчкото население било праославно а Кралот Отон бил католик, поради тоа што доаѓал од Баварија. Тоа на некој начин бодело очи кај грчкото население односно сметале дека покажува непочитување кон државата која е тој крал.

¹³⁹ Richard Clogg, *A Concise History of Greece*, Cambridge, 1992, p.50

¹⁴⁰ Исто, стр.51

ограничиле чисто на уставни прашања. Членот 3, создал многу тензии. Во еден говор Колетис енергично ги бранел хетерогените Грци, односно оние што живејат надвор од првичните граници на Кралството.

Иако уставот во Грција овозможувал повеќе политички партии и човекови права, сепак уставот не ги давал сите права кои биле одлика на парламентарна демократија како Велика Британија¹⁴¹. На кралот му биле гарантирани, така што, ако ги искористел сите права од уставот, повторно би бил апсолутен монарх. Кралот имал моќ да става и разрешува министри по своја волја. Имал право да објавува војна, да воспоставува мир, да создава сојузи. Имал право да го распушти парламентот, да менува судии¹⁴². Сите балкански уставы биле создадени на вакви принципи, имало устав, но повторно кралот ја имал главната улога. Ваквиот устав бил носен и во европските држави кога за првпат бил носен устав, каде што повторно кралот бил централната фигура во државата, во случајот тоа бил францускиот модел на устав после Француската револуција.

Политичките партии во Грција ,како што е горенаведен, биле пандан на Големите сили кои доминирале во одреден момент во Грција. Се поставува прашањето зошто баш Колетис и зошто неговото владеење.

Колетис кој бил пронаоѓач на Француската партија, поддржувала експанзионистичка и иредентистичка политика, што е и тезата на овај труд, но и самиот Колетис е контраверзен политичар со многу силни ставови околу многу прашања на Балканот и Блискиот Исток.

Јоанис Колетис бил поставен за премиер од страна на кралот на 6 август 1844 година, откако допринел за падот на владата на Маврокордатос. На страната на Колетис-Метаксас застанале и државните новини, со тоа што во јавноста Маврокордатос се појавиле текстови дека Маврокордатос ја претворил Грција во поданик на Велика Британија.

Новиот премиер ги здобил симпатиите на кралот. Со порака до Десегес, на 29 февруари 1844 година, Колетис ги искажал своите мисли околу уставобранителите од 1843 година. Колетис тврдел дека морал да се инфилтрира во националното собрание со цел да го неутрализира револуционерниот сектор во собранието и да ги заштити кралот, монархијата и државата¹⁴³. Колетис ја искористил приликата која му била дадена. Кралот бил на некој начин персона нон грата во Грција, поради тоа што направил некои

¹⁴¹ Jon V. Kofas , *International and Domestic politics in Greece during the Crimean war* , New York,1980 , p.2

¹⁴² Исто

¹⁴³ Исто, стр.6

сериозни чекори, кои се спротивставувале на традиционалниот поредок и се уште постоела опасноста од негово детронизирање од страна на народот. Колетис тоа го видел како можност да се инфилтрира во неговите редови и да ја зрапчи шансата и влијанието кое му било понудено.

Колетис станал еден од најозогласените диктатори во историјата на современа Грција, кога сфатил дека влијанието кое го имал над кралот му давало неограничена моќ и да делува по своја волја наместо да го следи уставот на Грција¹⁴⁴.

Многу историчари имаат напишано дека Колетис на некоку наврати го има прекршено уставниот поредок на Грција.

Николас Драгумес го опишал Колетис како лажго, човек кој ги суспендирал јавните закони, ги гонел новините, се мешал во изборите и систематски ги елиминирал своите опоненти¹⁴⁵.

Научниците од Современата грчка историографија, дали тоа биле левичари како Кордатос, либерални како Даглас Дакин или монархисти како Аспрес, сите ја карактеризираат владата на Колетис како парламентарна диктатура¹⁴⁶.

Може да се спомене дека Колетис имал и од кој да види таков вид на владеење, имено тој престојувал кај Али -паша, изворот на Балканот за корупција и малверзации на јавните пари и нивна злоупотреба.

На почетокот кога бил назначен за премиер, Колетис бил познат по своето дејствување, ја имал поддршката од Метаксас и Руската партија, отспротива немал мнозинство во парламентот за да ја задржи власта. Метасас бил задолжен за Министерството за морнарица и економија, а Колетис си ја обезбедил позицијата министер за надворешни работи, внатрешни работи. Коалицијата Колетис – Метаксас била создадена да ги држи под надзор и мирни уставобранителите во Грција. До времето за избори сите значајни алки на власта биле искористени за да се изолира улогата на Англиската партија во Грција¹⁴⁷.

Отон не покажал ентузијазам да ги почитува законите од Уставот и заедно со еден агилен влашки политичар, Јоанис Колетис, вовеле на некој начин парламентарна диктатура¹⁴⁸. Општо познато е дека Јоанис Колетис бил многу корумпиран политичар и

¹⁴⁴ Исто, стр.6

¹⁴⁵ N. Dragoumes, *Historikai Anamneseis*, Athens, 1925, II, 124 - 126

¹⁴⁶ Jon V. Kofas, *International and Domestic politics in Greece during the Crimean war*, New York, 1980, p.7

¹⁴⁷ Исто, стр.8

¹⁴⁸ Richard Clogg, *A Concise History of Greece*, Cambridge, 1992, p.51

неговото постоење во политиката било сведено на системот услуга или пари за да се заврши некоја работа.

Интенцијата на Колетис во никој случај не била да ја дели власта со Метаксас и Руската партија. На 30 декември 1844 година, на Гизо му било пишано дека успехот на Колетис продолжува. Метаксас ја следи политиката на Колетис, но и дека Колетис ја дезинтегрирал Руската партија¹⁴⁹.

Предходно споменав дека Руската партија имала цел да го контролира црковното прашање во Грција, но Колетис не дозволил Метаксас да се меша во црковното прашање, и тука настанала недовербата помеѓу Колетис и Метаксас, а на тоа следела и оставката на Метаксас од владата на Колетис.

На 26 јули, Метаксас ја поднел својата оставка кај кралот Отон, а со тоа Француската партија го монололизирала политичкото тло¹⁵⁰.

Откако сите политички фигури биле надвор од политичката слика, Колетис ја зел силата во своите раце, но секогаш се плашел од опозицијата која градела инфраструктура за пад на Колетис со наратив - владата немала капацитет да спроведе никаква политика освен корупција. Се појавиле и весници каде што биле покажани транскрипти за видно кршење на уставниот поредок.

На 25 март 1845 година, Колетис наредил да не се покажува Уставот на државната церемонија. Имал план и да го детерминира Уставот на церемонијата и парадата на војската.

Макригианис пишува дека тие биле одлучни, да ги уништат сите кои се бореле за донесувањето на Уставот¹⁵¹. Имено, плановите на премиерот не биле спроведени поради тоа што биле разоткриени од Макригианис и неговите пријатели, но еден случај на Колетис бил многу специфичен.

Колетис немало да постане толку динамичен диктатор, каков што бил во држава каде што монархот бил апсолутист, иако го прифатил Уставот доколку немал поддршка од Големите сили. Во едно писмо до Метерних, Отон го изразил своето големо задоволство за соработката со премиерот и неговите достигнувања.

Во писмото било претставено вака :

¹⁴⁹ Karolides, *History of Greeks*, III, p.523 -24

¹⁵⁰ исто

¹⁵¹ Jon V. Kofas, *International and Domestic politics in Greece during the Crimean war*, New York, 1980, p.8

“Мојата моментална влада за среќа на Грција ги помина сите бури кои се заканувале. Велам за среќа на Грција, бидејќи било која влада немало да го задржи мирот. Морам да бидам благодарен и за лојалноста на Колетис спрема мене”¹⁵²

Кралската поддршка за администрацијата на Колетис била да ја зачува непредизвиканата влада на која единствена цел и била да остане на власт. Главен опонент на Француската партија била фракцијата на Маврокордатос, која значително била ослабена од страна на актуелната администрација. Изборите биле направени во нереални услови, со употреба на сила од страна на власта, гласачите биле поткупувани и малтретирани само да се заржат на власт¹⁵³.

¹⁵² *Otho to Metternich*, Athens , April 27, 1846, quated in Skandames, *Political History*, p.942

¹⁵³ E. Kyriakides, *Greeks form the Founding of the Kingdom of Greece*, Athens, 1972 , p.523-524

5.2 Говорот на Јоанис Колетис

“Кога ќе се сетам на часот, на тој час кога бев повикан под заклетва да се борам за наезависноста на татковината, ми се крева косата; јас се заколнав, Вие се заколнавте мои господа, сите со со сета наше, дури и нашиот живот да го заложиме за слободата на Хелените, на целокупното христијанство. Сè уште се живи многумина од нас, кои тогаш ја дадоа таа заклетва; сите вие можеби се заколнавте. Таа заклетва, таа света заклетва, мои господа, мораме денес да ја оствариме, кога го имаме основањето на нашата политичка егзистенција, поставувањето на нашето политичко уверување како основа за нашето обединување. Да, мои господа, имаме две евангелија, едното му припаѓа на нашата вера, другото на нашата држава. Според грогретфската положба Грција треба да се гледа како средиште на Европа; од десната страна допира до Западот, а од левата го опфаќа и го поврзува Истокот. Се чини дека ѝ беше судено на Грција, при нејзиното пропаѓање да го осветли Западот, а сега при нејзиното повторно раѓање да го осветли Истокот. Ние сме тие, мои господа, кои живееме во славната Грција; и на нас е оставено, на Истокот да му овозможиме благородничко образование. Заради важноста на секоја заклетва и заради оставувањето на секоја голема идеја не ги слушнав пратениците на претходните собранија да зборуваат за проблемите на провинциите, туку за доброто на целокупното христијанство . Ах! Колку многу сакам, Германос, Заимис и сите други херои, чии имиња нè потсетуваат на нашата ослободителна борба да се тука и да не слушаат за што се расправаме и како сакаме да ја задушиме Големата идеја, која треба да ги воодушеви нашите срца. Каде сте, Колококтронис, Заимис, Ипсилантис Боцарис, Карайскакис, Мијаулис, каде сте сите вие, кои Големата идеја Ве повика на оружје? Кога ќе се сетам на песната ма ригас, моето срце од возбуда почнува силно да чука!

Навистина! Бевме поврзани во една душа, се фативме за оружје и ја постигнавме, ако не во целост, тогаш делумно, нашата цел, за слободата на сите Хелени, за слободата на христијанството станавме една душа, а сега се караме, за што се караме? Ни поминува драгоцено време, зошто? За да разграничиме кои се Грци, а кои се христијани, а кои ние самите? Ние, кои го зедевме знамето на нашата татковина во рака, за да им овозможиме слобода на сите верници христијани. Нели сите дадовме заклетва, во која учествуваа сите тие Грци, чии очи сега се усмерени кон нас, за да видат дали ќе ја следиме нашата заклетва, дали ќе ги исполниме нашите ветувања? Воден од оваа мисла, сметав дека е

моја должност како патриот, да го кажам моето мислење на овој начин како што го кажав и завчера околу прашањето за црквата, а исто така, како што го кажав моето мислење во времето кога бев министер и кога се работеше за одредување на градот-резиденција на Кралството, кое како доказ може да се најде во државниот архив. Овие мои две дадени мислења докажуваат колку сум останал верен на мојата заклетва. Моите намери се такви, кога би било можно, да ги отворам Вашите гради и да ја најдам заклетвата закопана во Вашите срца, а зошто и да не ја најдам, затоа што сте пратеници на еден народ чии предци се докажаа како најсовршено образовани луѓе. Откако тие толку многу направија за постигнување на големата цел на христијанството, се карате за државно-правната одредба-„Кој е Грк?“ Вие кои сте тука собрани, а каде? Вие чијашто среќа стана да се зафати бината за говор, а каде? Во Атина, да во Атина! Треба ли уште да Ви кажам, кои биле Атињаните и каде морале да стигнат? Поради тоа што и јас сум Грк и им зборувам на Грци, нема да Ве навредам мои почитувани пратеници. Во Атина имаше сè што се однесува на образование на луѓето. Луѓето кои живеаа во Атина направија такви херојски дела, чие повторување до ден- денес не е направено. Атина, а со неа и цела Грција, поради што, за жал, не можеше да се направи една целина, едно тело, западнаа во уништувачки караници и граѓански војни. Тие паднаа, а со нивниот пад ја осветлија земјата. Еден народ, кој со неговиот пад осветли многу други народи, денес повторно се исправа, и не како што порано беше поделен во многу мали држави, туку како обединета држава со сопствена влада, религија и засекогаш со устав гарантирана политичка егзистенција. Дали тој кој поседува грчко срце, а тоа чука во сите вас, треба сега да се занимава со тесногради и недостојни за неговиот углед и угледот на грчкиот народ идеи, и кога? Во една епоха кога Западот е наелектризиран од звукот на нашето оружје, и брза да нè поддржи и тоа со чувство на препознатливост, поради тоа што движењето тргна од изворите на хеленската просветеност. Народите на Западот сочувствуваат со нашите страдања, нивните влади ја поддржаа постапката нам да ни се подаде рака, на повикот на внатрешниот глас: „Еден народ како Грците не треба повеќе да гние во ропство.“ Нели народите нè поддржаа со сите можни средства и дадоа жртви од секаков вид? Кога би имале можност, мои господа, да го погледнете целиот цивилизиран свет, ќе го почувствувате неговото сучувство и ќе се восхитувате на неговиот филхеленизам. Осум години, мои побратими пратеници, престојував во еден дел од европскиот свет и не сум во сотојба да Ви го опишам нивниот ентузијазам, и ова е праведно, поради тоа што нашата борба беше толку голема, што насекаде сè уште има наследници на нашите предци. На моето патување во Палермо сретнав население од 16

000 грчки колонисти, кои не можејќи да го издржат ропството пребегале таму пред еден век. Со свеќи во рацете овие колонисти се качуваат за Велигден на една блиска висока планина и ги упатуваат нивните погледи кон Грција со повикот: „Христос воскресна! Кога Грција ќе воскресне за повторно да го поздравиме?“ Овие Грци гледаат сè уште накај нашата земја, а ние размислуваме кој треба да се смета за Грк? Некои ги сметаме за Грци, а други за негрци, бидејќи последните поради околностите, географската положба, поради нивниот мал број на население во непријателска територија, беа спречени да земат учество во нашата борба?

Сојузничките сили го слушаа гласот на нивните народи, и се одлучија за потврда на нашата слобода. Помеѓу другото веќе беше време поради тоа што постоеше ужасна опасност. Непријателите ни се доближија за да не исплеват, но не, тоа не беше можно, затоа што сè уште ги гледам Пелопонесците на планините, кои после сокривањето на нивните семејства на недостапни места, ја продолжуваа борбата и секој ден 20, 30, 50, 100 непријатели ги испраќаа во подземниот свет. Да, за честа на еден генерал, на кој му припаѓа одликувањето, да биде пратеник на народот во ова собрание, кажано е дека непријателскиот старешина му ветил два милиона, ако го предаде Нафплион, тогаш последното преостанато упориште. Тогаш тој доби одговор дека нема да го предаде азилот на слободата. За слободата на сите, пријатели мои, сите дадовме заклетва: околностите на нашата политика ни ја наложија обврската да ја ограничимо нашата заклетва до одредена демаркациска линија. Протоколите ја одредија нашата територијална ширина, тие го дозволија правото на подигање на штит на христијаните и Грците, кои иако се бореа, жртвуваа и ја преживеаа најтажната судбина- да останат надвор од границите, беа осудени, и тоа не само во европска Турција, туку и во Азија, не само во грчките територијални делови туку и во Црна Гора, затоа што до таму досегна одекот на песните на Ригас. Да се потсетиме на Дервенакија. 40 000 непријатели ја преплавија земјата за да ја искоренат слободата, но беа поразени, а од кого? Од Пелопонесците и од другите. Никитас за време на една афера го добил прекарот Јадач на Турците. Со каков жар Хаџи Христос зеде учество во секоја битка и се бореше на страната на Никитас со Бугарите! Секое дело, секое херојско дело, сите жртви го добија вниманието од Европа и затоа протоколите за правото на преселба се развлекоа на сите делови на Османлиската држава.

Во вакви услови, мои побратими пратеници и соборци и Ти, нов род, кој гордо ќе ги следиш твоите предци, кои ја подготвија независноста на народот, дали е праведно, дали е разумно, да се фрла прашањето во решетката за плева: Кој е Грк? Кој има, а кој

нема на тоа право? На кого му припаѓаат граѓанските права, а кому не? А од кого се поставуваат вакви прашања? Од нас, кои се фативме за оружје, се здруживме со заклетва, во пресрет на сите национални конгреси (кои завршуваа со заклучокот: „Секој кој верува во Христос е Грк“) ја дававме нашата заклетва! Ние, велеам јас, треба да ги решиме таквите прашања, а што е повод за тоа? Колку што можев јас да заклучам од сите досегашни модификации, тоа е само постоечката неправедност при заземањето на државните функции. Да, мои пријатели, исто така и јас со ова потполно се сложувам, притоа се случила неправедност, но мора ли поради тоа да се дебатира кои Грци треба да ги уживаат граѓанските права? Не сме ли во состојба да го пронајдеме видот и начинот, со што ќе ја спречиме сега и во иднина секоја лоша состојба? Чие име е заведено во големиот список на Етериите, нели е тој Грк? Не ја ли положија истата заклетва како ние? Знаеме ли каде се наоѓаат светите мажи? Ги нарекувам свети, затоа што за време на положувањето на нивната заклетва мечот веќе беше размавтан над нивните глави. Што ги натера пред неколку дена да гласаат за соединување со Големата црква? Која е таа возвишена мисла, која живее во градите на секој Грк? Тие со тоа имаат намера да му дадат на знаење на целокупното христијанство дека не му се неверни и дека според обврската прифатена со заклетвата се една душа со христијанството. Од една страна донесуваат такви пофални заклучоци, а од друга страна дебатираат за граѓанските права на Грците поради тоа што при доделувањето на државните функции се појавуваат партиските интереси.

Пред неколку дена во мојата куќа дојде една сиромашна жена со своето дете. Нејзината состојба ја потврдуваше нејзината сиромаштија. Јас ја прашав која е? Таа ми одоговори, јас сум сопругата на капетанот Георгаки од Олимп. Сопругата на капетанот Георгаки од Олимп! На тој јунак, кој ви е познат на сите вас, на целокупниот Пахелениум? На тој капетан Георгаки, кој по убивањето на голем број непријатели, запали оган и се запали со своите соборци? Детето на тој херој дошло во 1843 година во Грција и не треба да ги ужива граѓанските права? Дали некој од нас ќе му ги оспори? Дали некој ќе има храброст за тоа? Го наведов само овој пример, но има уште вакви, многу вакви. Толку многу дена веќе дебатираме за да донесеме заклучоци, да вметнеме членови во уставот, кои откако еднаш ќе бидат прифатени, ќе го спречуваат министерот на примање на такви индивидуи, кои поседуваат неоспорни права. Што им докажуваме со тоа на силите, кои ни ја отворија патеката и ни кажуваат – ах! Не се осмелувам да кажам, дозволете ми, да преминам со молчење. Вие ќе имате исти чувства со мене – а ние сакавме да си ја затвориме оваа патека? Протоколите подготвени за нашата

независност ги прифаќаме, а останатото не треба да го има нашето сучуство. Одмерете, размислете, што би кажале на ова силите – неофицијално – „не ви поставивме рампи, и кога самите би сакале“ – не смеам, да се изразам, како што сакам и како што мислам. Кому ќе му користат овие преговори? Ах! Тоа го сфаќате, тоа го занете самите, а кој ќе се погрижи, кој ќе поттикне, смеам ли тоа да го изговорам? Исто така и ова ви е јасно, и самото тоа припаѓе кон тие работи кои не самем да ги изоставам. Кога некои зборуваат се обраќаат кон Негрците, ништо не зборуваат. Само јас знам кому се обраќам со мојот говор. Тие убедувања, тие намери мене како и на Христијанството му се познати.

Религијата, нашата света религија, чуварот на нашето национално единство, не спои сите нас христијани; слободата треба ли да не разедини. Дали во Атина родената слобода треба да направи раздор помеѓу нас, за да ги оспориме граѓанските права? Кому? На нас самите. Религијата и слободата одеа рака под рака за време на ослободителната борба. Нашите паликари водеа едно знаме, а нашите митрополити, опашани со меч, како што самите видовме, водеа друго, а сегашните спорни прашања сега да ги нафрлиме ако сакаме да ги вклучиме во нашиот државен устав? Што ќе кажат за ова нашите потомци, сите родови на човештвото, а првенствено родот кој е наш непосреден наследник? Некои мислат дека грчкиот народ го бара неговиот право, а кој, мои господа не го зне грчкиот народ? Никогаш, никога не и никогаш нема да ги оспорува правата на своите сограѓани. Овој народ е воден од различни индивидуи, припадници, како на отпорот, така и на граѓанството и никогаш не ги скратувал или прилагодувал правата на неговите другари по вера. Не смееме да бидеме неправедни кон грчкиот народ, како што имав прилика во многу ситуации да видам, кој ужива едно добро реноме, а во однос на неговите национални интереси се води со три збора. Кога треба да биде преземен воен поход ќе гласи „Дајте ни плата; татковината нема за плата; и покрај тоа ќе маршираме без плата.“ Излишно е, да им заборувам понатаму на вашите длабоко чувствителни срца. Ме боли грлото и не верувам дека би можел да бидам во состојба да ви образложам сè што досега кажав, и покрај тоа изгледа дека моите физички сили се зајкнати со исправноста на моите убедувања. Тоа што вие го чувствувате, тоа што го знаете, го повикав од вашата меморија и уште на малку работи сакам да ви обрнам внимание, и дозволете ми да бидам отворен во моето излагање. Кога, мои господа, причината за нашите дебати би била чиста вистина, тогаш немаше да имаме пред вас до сега 40 барања за модификација. Вистината не може да биде сокриена, затоа што е единствена, таа ќе биде откриена. Беа поставени 40 барања за модификација, поради тоа што ние се движиме во еден измамнички круг и не сме во состојба да се вратиме кон

редот и да ја откриеме вистината, која може да произлезе од 40те барања за модификација.

Ние сме во постојано движење, а ништо не извршуваме. Познато ви е колку грчки поданици престојуваат во Турција. Дали сте го прашале за тоа нашиот дипломатски пратеник? Дали сте го прашале како се разбира со нив? Илјадници, мои господа, престојуваат таму и на дипломатскиот пратеник му приредуваат не мали главоболки, нивната заштита е тешка задача и ние сакаме тоа да го изговориме во нашиот устав, дека е неправедно за дипломатскиот пратеник да има главоболки за да им овозможи заштита на неговите грчки земјаци? Нашите преговори не се случуваат во тајност, слушатели и печатот се присутни. Сакате ли да кажете дека со нашите собраниски заклучоци се поставува спротивно однесување на она на нашиот дипломатски пратеник? Сите сакаат да дознаат дали сме и останале верни на нашата заклетва, дали ги одржавме нашите ветувања, а ние го губиме нашето време и секој настојува да го направи тоа и да покаже дека е способен да изнајде модификации. Скапоцени, длабоко чувствителни Грци! Не ли е една ваква состојба тажна? Дозволете да ја спречиме неправедноста, да го спречиме во иднина нејзиното напаѓање кое поречува, но не со тоа да го извалкаме евангелието на нашата политичка егзистенција, тоа е свето и партиските и страсните елементи не треба да бидат прифатени! Сите неправди се случуваат со намера, често од неразумност, баварското господство направи многу такви, а за да дојдеме на крајот, се чувствуваме принудени, да преземеме ефикасни средства, а самата изведба се случи на многу национален начин, да ние во еден момент со музичка поддршка и изведба на танци ја баравме правдата и тука се задруживме. Владата ќе биде составена од Грци, многу од нас ќе бидат прогласени за народни пратеници. Владата и Сенатот, исто така, ќе бидат составени од грчки граѓани. Кралот нема да може да каже дека овој или оној го назначувам за гувернер на областа, овој или оној за друга служба. Домот на пратениците ќе и дише во врат на владата, пратениците ќе служат како заштитна стража, ако се случуваат неправилни назначувања, пратениците тивко ќе им забележат на министрите, доколку последните немаат слух за тоа и сакаат да направат и други неправилност. Тогаш претставничкиот дом ќе прогласи дека министерот не ја ужива повеќе неговата доверба и министерот ќе падне. Од продолжувањето на овие дебати се плашиме, од кого? Од нас самите, за да не направиме неправда.

Со сето тоа, мои господа, не му противречам на вашето мислење дека треба да се употреби лечење на лошото и да биде направено задоволувањето. Јас самиот гласам за тоа евангелие на нашата политичка егзистенција да изгледа беспрекорно и да се донесе

еден заклучок, кој, како последица, би помогнал во пречистување на службата и би ја задолжил владата во иднина да одбегнува слични нерегуларности. Во спомен на нашата заклетва ќе се вратиме на патот на правдата, на желбите на сите, одговарајќи со одлуки во духот на христијанството и нашата голема иднина и поенергично ќе одиме кон остварувањето на големите цели на нашата татковина.¹⁵⁴

На 31-та седница која се одржала на 14-ти стар стил или 26-ти јануари 1844-та година, Колетис во својот говор првично ја објаснува заклетвата која ја дал во организацијата Фелики Етерија и на некој начин врши едно повикување кон сите борци за независноста на Грција кои сè уште верувале во заложбата и идеалите за големината на Грција и за тоа, „каде што има Грк таму има и грчка држава“. Многу интересна е изјавата околу врзувањето на религијата, како едно спојување на државата со религијата. Религијата играла голема улога во целокупната политика на Колетис како еден идеал за да може Грција да се проширува, на некој начин, со ингеренциите кои ги имала Цариградската патријаршија.

Поврзувањето со Античка Атина и нејзиното влијание врз развојот на западните цивилизации бил еден од центрите на говорот на Колетис, влијанието на демократијата, образованието и филозофијата. Од страна на демократијата Колетис тоа го објаснува како просветлување на Западниот свет. Преку демократијата и демократските вредности Атина ја става во центарот на развојот и дека нејзиниот пад има поголемо значење отколку нејзиното постоење. Суштината била дека со издигнување на новата Атина се вратил сјајот на нешто што постоело, меѓутоа, сега со поголема душа и дух.

Големо значење Колетис им давал на Филхелените, кои во западниот свет ја пропагирале идејата и убавината на хеленскиот свет не само преку антиката туку и преку христијанството.

Поврзувањето на Колетис меѓу христијанството и Грците објаснува дека одат рака под рака и дека религијата е таа што ги врзува сите Грци за својата земја, не смеело да се дозволи слободата да ги раздели Грците меѓу себе. Целата ова поврзаност која ја прави Колетис со заклетвата кон Етеријата, како најсуштинска за создавањето на државата го гради и митот дека е нераскинлива врската помеѓу христијан и Грк.

Неслучајно Големите сили ѝ дале поддршка на Грција, дека тие биле просветлени и знаеле од каде го имаат начинот на живеење односно од Атина.

¹⁵⁴ (Alexander Clarus Heinze, *Der Hellenische Nationalcongress zu Aten in den Jahren 1843 und 1844*, Leipzig, 1845, p. 160- 169)

Прашањето кое се поставува е дали Колетис навистина верувал во тоа што го зборува, или било само една флоскула со која ќе биде запаметен во грчката историја. Колетис го поставил прашањето за тоа кој е Грк и на кој му припаѓа таа привилегија, дали само на тие кои учествувале во борбата и биле поголеми Грци, или и тие кои давале само морална поддршка во борбата за независност.

Со неправедноста која Колетис ја спомнува околу Грците кои не живеат во Грција, едноставно, му давал големо значење на хетерогените грци. Прашањето кое треба да го поставиме околу Колетис е дали ги користи хетерогните Грци за остварување на својата цел.

Колетис пишува дека не требало да ги осудуваат Грците кои не живееле во Грција, туку биле распространети на Балканскиот Полуостров, Еропа и Азија туку дека тие се осудени да живеат надвор од својата татковина, во којашто нивните предци го дале својот живот, за просперитетот и културата на Грција. Всушност, Колетис преку хетерогените Грци ја гради својата иредентистичка и експанзионистичка политика со која целиот период како премиер ќе ја пропагира меѓу народот, односно играл со нивните чувства и со нивниот величествен дух за голема Грција.

Тогашните весници го посветиле најголемиот дел од својот материјал на расправата во Парламентот со објавување или селективно одредени говори. Еден од говорите што предизвикал големи дискусии бил оној на Јоанис Колетис, кој беше првиот говорник на средината на 14-ти јануари, со кој претседаваше Александрос Маврокордатос.

Во весниците биле објавени две верзии од говорот на Колетис; едната е објавена во весниците „Елпис“ 15.01.1844 година, „Еон“ 19.01.1844 година и „О Филос ту Лау“ 30.01.1844 година. Додека втората верзија ја има само во весникот „Атина“ 29.01.1844 година. Разликите се главно во начинот на изразување, при што текстот објавен во „Атина“ има повеќе архаични елементи, некои незначителни разлики во кои не ја менуваат смислата, но и некои поважни разлики, како во епилогот на говорот.¹⁵⁵

Во однос на содржината на познатиот говор на Колетис, Големата идеја е главна тема на почетокот од говорот и се поставува нејасен преглед, кадешто концептот на грцизмот се поврзува со христијанството и самоопределувањето. Индиректно, но јасно,

¹⁵⁵ <https://cognoscoteam.gr/%CE%B7-%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BB%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CF%89%CE%BB%CE%AD%CF%84%CF%84%CE%B7-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7-%CE%BC%CE%B5%CE%B3%CE%AC%CE%BB%CE%B7-%CE%B9%CE%B4%CE%AD%CE%B1/>

Колетис нагласуваше дека секој што сака да биде дефиниран како таков (христијанин) треба да се смета за Грк. Сето ова било поврзано со националното буђење на различни балкански народи кое се уште не било започнато (на пример Бугарите), кои се чувствувале тесно поврзани со грчката култура. Филхеленските чувства се раздвижувале и во времето на Грчката револуција, како што се гледа од објавите на тогашните странски весници. Говорот на Колетис бил интензивно емотивен, со многу нагласување и споменување на Филики Етерија и борците во револуцијата.

Во еден дел од својот говор тој ја спомена Античка Атина, притоа не пропушти прилика да ја спомене и благотворната улога на Големите сили, на што се заблагодарил. Впрочем, во последниот дел од својот говор контроверзниот политичар ја спомна парламентарната демократија кадешто столбот на режимот би бил говорот на парламентот. Тоа беше прилично прогресивен предлог за тогаш што нема да го почитува ниту самиот Колетис.

Големата идеја рефлектирала и уживала голем распон кај народот во периодот на Османлиската Империја, но исто така станала доминантна идеологија за време на создавањето на државата. Без сомнение била феномен во 19-от век на Балканскиот Полуостров. Србите, Романците, Бугарите, и Албанците сите биле инспирирани за еквивалентен сон како оној на Голема Грција. Но, останатите балкански народи биле релативно компактно населени, наспроти Грците, кои биле распрскани на јужниот дел на Балканскиот Полуостров, од Валона на запад до Варна на исток, а на север биле измешани со Србите, Бугарите, Албанците, Турците и Власите¹⁵⁶.

Многу слободно и без фактички докази било распространето грчкото население низ целиот Балкански Полуостров само за да се добие слика дека секаде има грчко население, а со тоа дека таму треба да има и Грчка држава. Проблематичен е северот кој е прикажан дека таму постојат Грци, но дека се измешани или претопени, иако за време на Османлискиот период грчкиот народ имал силна улога во случајот фанариотите, но сепак тие биле населени во Молдова и Влашка каде што имале свое седиште. Дискутабилно е исто така изоставувањето на македонската територија и македонскиот народ што никаде не е спомнат како добицилно население на Балканскиот Полуостров.

На Кипар и Крит имало мали муслимански заедници кои живееле на овие егејски острови, но сепак доминантно население било грчкото, а само мал дел од островите биле инкорпорирани во границите од 1832 година. Исто така имало и грчко население во

¹⁵⁶ Richard Clogg, *A Concise History of Greece*, Cambridge, 1992, p.48

престолнината на Османлиската Империја, покрај бреговите на Мраморното Море и целиот западен дел на Мала Азија, со концентрирано население во Смирна(Измир) и во Кападокија, центарот на Анадолија. Како и во сите делови на Мала Азија, па и во Константинопол, голем дел од Грците зборувале турски јазик. Друг град каде што имало концентрираност на грчко население имало во Понт, измеѓу Понтските Алпи и јужните брегови на Црното Море. Понтските Грци, голем број од нив во XIX век мигрирале на руските брегови на Црното Море, зборувале грчки јазик кој бил малку посебен од тој што се зборувал во Грција¹⁵⁷.

¹⁵⁷ Richard Clogg, *A Concise History of Greece*, Cambridge, 1992, p.48

5.3 Надворешната политика на Колетис

Историчарите надворешната политика на Колетис ја опишуваат со терминот познат како Голема Идеја (Megali Idea). Концептот оваа идеја го црпи од предреволюционерниот период и сонот на Грците кои верувале дека еден ден тие ќе се ослободат од Османлиската Империја и ќе го ресторираат Византиското царство. Ова бил сонот кој секој Грк го држел жив за времето на османлиското ропство¹⁵⁸.

Во прилог текстот од говорот на Јоанис Колетис во грчкото собрание кое е олицетворение на големата идеја.

Големата идеја историчарите ја карактеризираат како иредентистичка политика и експанзионистичка за една толку млада држава. Имено, големата идеја ги актуелизила во тој период темите од антика па сè до современоста, иако целта била создавање на нова Византија, концептот таков каков што е престапен од премиерот Колетис дава едно поголемо значење. Имено: „Таму каде што има грчки народ има и грчка земја“, е флоскулата со која се водел Колетис. Не може во ваков случај да се занемари класичниот период на Хеллада, погоре го опишав создавањето на грчкиот идентитет и на чии темели се гради, јазикот , историјата , фолклорот , демографијата. Сите овие теми се една предходница на тој систем врз кој се темели големата идеја .

Наспроти Колетис , Англиската партија нудела практични политики од оние иредентистички на Колетис односно внатрешно развивање и економски развој на Грција.

Маврокостадос бил полиберален политичар, неговиот концепт бил економско засилување на тогаш слабата млада држава. Тој верувал дека грчката влада не треба да гледа да ги ослободи останатите окупирани грчки територии Тесалија, Епир, Македонија, Тракија и Крит, туку треба да се сконцентрира на внатрешниот развој во економскиот сектор. Откако државата ќе биде силна внатрешно, би можела да ја предизвика Османлиската држава со цел да ги заземе грчките територии¹⁵⁹.

Ваквото размислување на кратка стаза можеби не е добра политика, и не е доволно популистичка, со која Маврокордатос би добил поголеми политички поени со цел да се врати на власт во Грција. На долга стаза, ваквата политика би изиграла значајна

¹⁵⁸ Jon V. Kofas , *International and Domestic politics in Greece during the Crimean war*, New York,1980 , p.10

¹⁵⁹ Исто, стр.11

урога не само за освојување на останатите територии, туку и откако ќе се освојат многу полесно тие територии би биле ставени во погон со цел полесно функционирање.

На другата страна, Колетис бил убеден дека првата и најголема цел на младата држава би требало да биде проширување на границите бидејќи внатрешното заживување на државата не било одржливо поради лошата состојба на средствата со која располагала слободната територија на државата¹⁶⁰.

Тасиос пишува, дека решението на сите внатрешни и надворешни проблеми во нацијата можете да ги пронајдете во двете антитетски политички групи . Тасиос дава едно друго видување на проблемите во Грција. Тасиос алудира дека, доколку тие две политички групи не можат да се договорат околу најосновните државни позиции, односно како државата треба да се движи, дали кон внатрешен напредок и мир во државата, или по идејата на Колетис дека овие територии не се доволни и дека треба да се шири државата со цел да се зацврсти и засили економски. Имено, може да се надополни и со тоа што на тогашно витално време во грчката држава, кога до пред некоја година биле во војна, и се уште населението нема симпатии кон кралот и неговото однесување, се втурнете во уште една војна за освојување територии, може само да биде еден карамбол на целата ситуација. Иако во целата ситуација недостига еден фактор на обединување околу првичното функционирање на државата.

Единствена опозиција на Големата идеја доаѓала од Руската и Англиската партија. На серии издадени статии во весникот Аион во септември 1847 година, дека Големата идеја била напаѓана како опасна по интересите на Грција¹⁶¹.

Западните држави, првично Франција и Велика Британија, исто така се спротиставиле на експанзионистичката политика на Колетис. Францускиот министер за надворешни работи Франсоа Гизо , имено долгогодишен пријател на Колетис, и негов верен европски поддржувач , се спротиставил на личната политиката за експанзионизам на Колетис¹⁶². Симптоматично е како Франција како држава се спротиставува на оваа политика која произлегува од Колетис, кој патем е претставник на француските интереси во Грција. Имено Големите сили иако имале свои интереси во Грција, сепак сакале да ја зачуваат целовистоста на Османлиската Империја, барем во тој период а и територијалниот експанзионизам на Грција се мешал и во интересите на Големите сили во случајот на Тракија и Македонија.

¹⁶⁰ G.N. Philaretos, *Foreign Rule and Royalty in Greece, 1821 – 1897*, Athens, 1897, p.82

¹⁶¹ Fotiades, *The Exile*, p.43

¹⁶² Jon V. Kofas, *International and Domestic politics in Greece during the Crimean war*, New York, 1980, p.10

Во писмо пред да замине од функцијата, министер Гизо му пишал дека Франција го поддржува интегритетот на Османлиската Империја и статус кво на Балканскиот Полуостров. Писмото гласело :

Многу си преокупиран со иднината на Грчката раса, но не биди занесен, тоа нема да дојде веднаш утре. Многу е далеку . Биди сигурен во тоа. Европа , мислам на добрата и лошата европска политика, нашите пријатели, а и нашите непријатели не сакаат пад на Османлиската Империја. Европа донесе одлука и Грција нема да ја уценува нејзината добра волја. Насочи го твоето вниание во домашната политика со цел да ја реставрираш државата однатре¹⁶³.

Колетис му напишал на Гизо дека моменталната администрација во Атина немала намери или планови за антагонизам кон Османлиската Империја, иако Колетис бил цврсто убеден дека Грција е мала поради волјата на Големите сили.

Ова е моето верување, но никогаш не било судбина да се исполни, односно инвазија на Османлиската Империја. Јас сум за статус кво. Затоа, јас од почетокот на моето влегување во владата сериозно се борам против парламентот кој ја носи Грција по многу опасен пат. Добив добри резултати. Релацијата помеѓу Грција и Османлиската Империја се перфектно пријателски. Јас ти тврдам мој драг пријателе дека се додека сум јас премиер на Грција, Турција нема што да се плаши.Секое непријателско движење против соседите го сметам најмалку пријателско политички сценирано и многу опасно¹⁶⁴.

Овие ветувања направени кон министерот во заминување, Гизо, не биле одржани ниту пак биле сериозни. Колетис знаел дека за политиката на Европа кон Блискиот Исток, но тој морал да избира помеѓу следењето на желбите на Европа или следењето на својата политика: и да остане кај кралот Отон, исто така, и кај мнозинството народ во Грција. Со кревањето на знамето на Големата идеја на 6 август се обратил кон масата

¹⁶³ Цитирано кај Karolides, *History od the Greeks*, III ,p.192-193

¹⁶⁴ Исто, стр.194

народ националисти кои биле возбудени да ги видат сите Грци од османлиските провинции во Грчката држава¹⁶⁵.

Прашањето кое треба да се постави после овие настани е дали ова Колетис го правел заради тоа што верувал и сакал целиот грчки народ да биде под една држава или под превезот на Големата идеја се крие популизам. Општо познато е, дека, на некоја конференција, на зелена маса, Големите сили кога ќе се договорот за одредени позиции, многу било тешко тие позиции да се поместат. Но контрадикторноста на самата политика се коси и со интересите на државата чија партија Колетис ја претставува.

Некои од неговите блиски соработници, кои биле вклучени во политичкиот живот можеле да ја видат контрадикторноста на политиката на владата, и да ја критикуваат како луда и илузионарна политика. Драгумес пишувал, Големата идеја била испратена, луѓето биле збунети, и нивното внимание било тргнато од домашните проблеми со надворешно ширење на државата. Во продолжение Драгумес објаснува дека премиерот ја користел Големата идеја, го свртил вниманието на луѓето од домашните проблеми со надворешни, давајќи му на народот надеж за национално обединување¹⁶⁶.

Во многу случаи кога националистите се наоѓале во позиција каде што се соочуваат со сериозно проблеми, се отвора националистичко прашање, каде што се користи љубовта на народот кон својата држава, со цел останување на власт и исполнување на своите цели, но исто така, и привилегиите кои власта ги дава.

Имено, администрација на Колетис останала само на зборови и вербални ветувања за националната експанзија. Една од најпрактичните чекори на владата која верувала во Големата идеја била поддршката на разбојниците. Колетис во времето на неговото владеење дозволил разбојничките групи да се развиваат, а со тоа и поддршката за неговата влада. Колетис ги гледал разбојничките лидери како вредни борци кои би биле корисни за војна со Османлиската Империја во иднина¹⁶⁷.

Ваквите разбојнички групи би биле одличен алат за спроведување на избори. Ваквите групи се користеле во изборните процеси во скоро сите држави и се покажувала силата на власта, преку одредена сума пари и отворен простор за работа, тие групи би

¹⁶⁵ Jon V. Kofas, *International and Domestic politics in Greece during the Crimean war*, New York, 1980, p.12

¹⁶⁶ Dragoumes, *Recollections*, II, p.135

¹⁶⁷ Aspreas, *Modern Greece*, I, p.203

биле силен адут во рацете на Колетис. А во војна со османлиската власт би биле првите кои би одеде на воено поле.

Кириакидес пишувал за владеењето на Колетис, секогаш внатрешната политика му беше минорна и секундарна, економијата никогаш не била негова окупација, за инфраструктурата, за трговијата, негов единствен план бил само патот кон Солун и Константинопол, а разбојничките групи не беа негова грижа бидејќи тие биле негови идни војници¹⁶⁸.

Османлиската Империја како и Велика Британија ја критикувале владата во Атина дека ги поддржувала разбојниците¹⁶⁹.

Во Домот на Лордовите, Лорд Беамонт ја критикувал внатрешната и надворешната политика на агресија на Грција против Османлиската Империја:

Атина станала дел од најдлабоката и најчудната интрига..... Дури и во внатрешната и надворешната политика, државата покажала тотално непочитување, не само на мировните договори, туку и правото на нација и пријателство со пуштањето на разбојничките групи да удираат врз Турција¹⁷⁰

Големата идеја била пропагирана скоро во сите владини весници, предизвикало немир кај министерот за надворешни работи Чекиб Ефенди на Османлиската Империја. Чекиб Ефенди испратил протесна нота кон амбасадорите на трите заштитнички на Грција на 17 март 1845 година. Чекиб Ефенди ја обвинил грчката влада за револуционерните движења во Тесалија и Епир, провинции со доминантно грчко население¹⁷¹. Министерот ги предупредил дека ако ги поддржат револуционерните движења дека Портата нема да има друг избор, освен, да примени репресија. Под притисок на Османлиската Империја, исто така, и на Големите сили, Колетис бил присилен да примени помирна политика врз соседната држава¹⁷².

Најголема поддршка Портата имала од британскиот секретар за надворешни работи, лорд Палмерстон, кој екстремно нервозно реагираше кон грчката влада во Атина,

¹⁶⁸ Kyriakides, *Contemporary Greeks*, I, p.527

¹⁶⁹ Разбојниците биле феномен кој преживувал многу години во Грција додека биле под Османлиска власт. Разбојниците биле херои за време на Борбата за независност и нивното име било Клефти(Арамии) и Арматолози(Герил борци). Разбојниците продолжиле да и после Борбата за Независност.

¹⁷⁰ *Sessions of May 22, 1845*, Hansard, 3rd Series, LXXX, p.756

¹⁷¹ Jon V. Kofas, *International and Domestic politics in Greece during the Crimean war*, New York, 1980, p.13

¹⁷² Исто

кога дознал за грчкиот план за османлиските територии. Под влијание на Портата и нејзините извештаи, Британскиот секретаријат за надворешни работи го обвинил Колетис за охрабрување на безредие и амнестија за разбојниците кои правеле зулуми низ османлиските територии¹⁷³.

Владата во Атина се надевала дека за британскиот антагонизам кон Грција ќе ја искористи Франција како заштитник на Грција. Колетис бил убеден дека му бил потребен контрабаланс кон лордот Палмерстон, кој се спротиставил на политиките на грчката влада преку министерот за надворешни работи на француската влада, Гизо, и француската делегација во Атина кој ја поддржувала владата на Колетис¹⁷⁴. Откако Франција застанала зад Колетис откако дошол на власт, Колетис верувал дека Франција повторно ќе го заштити него и неговите интереси. Колетис, може да се каже дека го користел пријателството со Гизо, не само за политички цели, туку и за приватни цели, во секој момент, кога ќе бил „пикнат во кош.“ Но, треба да се каже дека, Големите сили го гледаат својот интерес во новосоздадената Грција со цел да го прошират своето влијание.

Ситуацијата на југот на Балканот била поприлично комплицирана. Колетис проблемите ги гледал само од една страна. Гизо имал обврска да ја поддржува про француската влада во Атина, со цел да го одржува влијанието на Франција, но во исто време, морал да го поддржува и Мустафа Рашид паша, прогресивен турски државник кој служел како амбасадор во Париз, откако бил разрешен како министер за надворешни работи и бил исто така про француски политичар како Колетис¹⁷⁵.

Ако Гизо се одлучел да го поддржи само Колетис и неговата администрација, Франција би ризикувала да ги изгуби Велика Британија и Османлиската Империја како сојузници. Затоа министерот Гизо не смеел да дозволи да ги жртвува државните интереси со спротиставување на Лордот Палмерстон заради експанзионистичките цели на еден грчки политичар со голем сон. Обзервацијата која била направена во Домот на лордовите во 1845 година од лордот Биамонт, тој нотирал дека Блискиот Исток бил од ист интерес за Големите сили, а не скарани меѓу себе како што верувал Колетис и многу Грци¹⁷⁶.

¹⁷³ George Finlay, *A History of Greece from its Conquest by the Romans to the Present Time*, VII, Oxford, 1877, p.200

¹⁷⁴ Douglas Johnson, *Guizot : Aspects of French History*, 1963, p.312-13

¹⁷⁵ Anderson, *Eastern Question*, p.108

¹⁷⁶ Jon V. Kofas, *International and Domestic politics in Greece during the Crimean war*, New York, 1980, p.14

Интересите на двете држави биле есенцијално исти на двете страни на паричката, нивните цели биле, да бидат идентични. Англија и Франција биле исти во длабоките интереси да се зачува независноста, интегритетот и влијанието на Османликата Империја, единствена држава што била и можела да ги зачува Дарданелите, клучот да биде во рацете нивни, да можат да ги отвораат и затвораат Дарданелите и Босфорот за да имаат слободна трговија Англија и Франција на Медитеранот наспроти Русија¹⁷⁷

Откако Англија и Франција делеле заеднички интерес на Медитеранот против Русија, би било логично за Колетис да се обрати кај царот за помош, но после револуцијата во 1843 година, Русија се повлекла еден чекор назад околу случувањата во Грција. Прво Руската партија не била на власт во Грција, и Русија не дозволила да се менува уставот со Грција¹⁷⁸. Имено рускиот цар бил дециден кон британската влада во летото 1844 година дека Русија ќе се спротистави на контролата на Константинопол од некоја од Големите сили или зголемување и зајакнување на Грција.

Да го земеме фактот дека никоја од Големите сили не била подготвени да го поддржи зголемувањето на Грција со цена да се распадне „статус кво“, во Блискиот Исток, би било реалистично, Колетис да ги напушти веднаш плановите околу Големата идеја. Грчкиот премиер продолжил да бара можност за да нападне врз Османлиската Империја. Таква можност му се укажала за време на кризата на Мусоросвиот инцидент¹⁷⁹.

¹⁷⁷ *Sessions of July 31, 1845, Hansard, 3rd series, LXXX, p.756*

¹⁷⁸ Русија ја одобрувала владата на Колетис иако не ја поддржувала

¹⁷⁹ Jon V. Kofas, *International and Domestic politics in Greece during the Crimean war*, New York, 1980, p.14

5.4 Колетис епицентар на настаните

Англо-француското ривалство во Грција постоело и пред про-француската влада на Колетис, како резултат на конфликт на интереси и политичките интереси помеѓу Големите сили. Кога Маврокордатос ја поднел својата оставка, Колетис станал премиер во 1844 година, но антагонизмот помеѓу Франција и Англија за политичкото влијание во Грција било уште поизразено¹⁸⁰.

Колетис не ни ја криел својата антипатија кон Велика Британија, и специјално кон нивниот амбасадор Едмунд Лионс. Колетис имал судир со Лионс на неколку наврати, често поради неговата иредентистичка и експанзионистична политика, со која би дошло до дисбаланс на Балакснскиот Полуоствор. И Лионс и Палмерстон, кој ги поддржувале политиките на Маврокордатос за внатрешни реформи и развој, наспроти политиките на Колетис. Палмерстон го опишал Колетис во неговото писмо кон лорд Норманди како:

Немам сомнеж дека Колетис би ја преферирал Франција како што вели Валенстин, но не гледам зошто би се ограничил од останатите алтернативи. За да бидиме сигурни Саинт Алри ми кажа пред некој ден дека било неминовно Колетис да стане премиер поради тоа што тој им е шеф на сите армии и разбојници во Грција..... Отон го обожавал како негова втора половина, поради тоа што и Колетис бил деспот како и тој самиот. Се додека ја користи корупцијата, застрашувањето и парите од Франција тој ќе биде премиер на Грција¹⁸¹

Гизо од друга страна, сметал дека Колетис бил добар премиер за Грција и го поддржувал во сите атакувања од страна на британската влада. За време на администрацијата на Колетис, неколку пати пробал да го замени Лионс како претставник во Атина. Во август 1845 година, Колетис го убедил Кралот да го искористи своето влијание да го избриши Лионс од Атина. Кога Отон бил информиран дека

¹⁸⁰ Исто, стр.16

¹⁸¹ Evelyn Ashely, *The Life of Henry John Temple, Viscount Palmerston, 1846 – 1865*, London, 1876, p.268-69

кralицата на Англија ќе ја посети Германија со придружба на Абердин тој му напишал на својот татко:

Бев изненаден кога ја добив информацијата дека кralицата на Англија ќе патува во Германија Се надевам дека нема да имаш тежкотија да се сретниш со неа тогаш можеби Кralицата која има голема моќ ќе ја освоиш со својата учтивост драг тато, и ќе ти поверува во твојата гаранција за моите пријателски чувства спрема Англија и ќе ја сфати нужноста на отповикувањето на Лионс нема да влијае врз нејзината кариера¹⁸²

Конфликтот помеѓу Мачоманга и Англиската партија немало ефект врз Англо-француското ривалство или Колетис-Лионсовата борба за моќ, но влијанието успеало да се насочи врз луѓето во Грција кои станале жртви на нивното ривалство. Аспреас тоа го објаснува како :

Кога зборуваме за вклучените партии, Грци се бореле против Грци, но знамето за кое се бореле измеѓу, не било грчко. Пискатори повеќе не бил позади Колетис и Лионс позади Маврокордатос. Претставниците на двете ривали отворено влегле во арената. Тие биле опозициски лидери на партии, под кои грчкиот народ црпел инспирација за борба, ја користеле нивната моќ, парализирајќи ја државата со идеологија¹⁸³

Пискатори, кој бил лојален придружник на Гизо, и Лионс кој ја почнал својата дипломатска кариера како потезе на Палмерстон, биле во непријателски односи и константно биле медиумски спротивставени. Продолжението на поддршката од страна

¹⁸² Skandames, *Political History*, p.940

¹⁸³ Aspreas, *Modern Greece*, I, p.202

на Гизо спрема грчката влада, го натерало Абердин да му нареди на Лионс да ги раскине врските со Пискатори. Власта на Француската партија во Грција не претставувало само политичка опасност за Велика Британија во Блискиот Исток, туку и економска опасност. Една од инструкциите од британската влада до Едмонд Лионс била да ја промовира британската економска политика во Грција¹⁸⁴. Како што му напишал Тувенел на Десагес:

Англија има интереси во Грција. Соседните Јонски острови, помеѓу Сира и Патра, Лондонската колонија на трговците од Хиос, сите профитабилни бизниси со транспорт биле под грчко знаме. Сите овие елементи и давале на Англија материјален профит во Грција¹⁸⁵

Еден од начините со кои Англија го зголемувала своето влијание и ги штитела своите интереси во Блискиот Исток, бил, тоа што си ги барале парите кои и ги дале на Грција во 1832 година. Кога Колетис станал премиер на Грција, тој наследил празна каса и долг од 6.3 милиони драхми кон Големите сили. Кога би го зеле фактот дека Грција била во економски дефицит секоја година, но од 1832 година се до 1836 година долгот се поместувал и не се плаќал. Во 1845 година Колетис пробал да го одложи плаќањето кон Големите сили, и лорд Абердин во Парламентот ја критикувал Грција поради тоа. Лордот Абердин во парламентот објаснува дека Велика Британија гарантирала за долгот кој го има грчката држава, но и дека Британија му дозволила тој долг да се одложува. Абердин објаснува дека ова му дозволувало да се мешаат во внатрешните работи на Грција. Британија да ги искористи сите ресурси кои Грција ги има за да си го наплати долгот, а несомнено било и внатрешното мешање во Грција¹⁸⁶.

Грижата на британската влада околу наплатата на долгот се зголемила кога на власт дошла про-француската влада на Колетис. Британија сакала грчкиот премиер и неговата влада да знаат колку разочарана била владата на Абердин со случувањата во Грција и финансиската состојба. Министерот за надворешни работи на Велика Британија ги запазил состојбите и ги информирал во грчката влада дека ги прекршиле

¹⁸⁴ Jon V. Kofas , *International and Domestic politics in Greece during the Crimean war* , New York, 1980 , p.18

¹⁸⁵ Cited in Karolides, *History of the Greeks*, III, p.364

¹⁸⁶ *Session of July 31, 1845, LXXVIII, 3rd series*, p.1280

договорите од 7 мај 1832 година, со тоа што не ги исполнила финансиските облигации кон трите заштитнички држави на Грција. Абердин повторно нагласил за реформите кои треба да ги спроведат во Грција околу намалување на војската, а со тоа и би ги намалиле трошоците и би ги платиле долговите¹⁸⁷.

Британскиот парламент и Палмерстон како претставник го искажале своето негодување околу монархистичкото владеење на баварскиот крал и корумпираната и диктаторска администрација на Колетис¹⁸⁸. Ништо не можело да биди далеку од вистината. Палмерстон му дал до знаење на принцот Алберт дека нема ништо против грчката нација и луѓето во Грција, туку само против Колетис. Палмерстон дал до знаење дека Трикупис, про-англиски политичар бил многу покомпатабилен политичар да владее по уставниот поредок. Британската грижа била уште поголема поради големото влијание на француското министерство за надворешни работи врз Грција¹⁸⁹. Ова е класичен пример за мешање на протекционистичките сили на Грција. Единствено што го гледале било нивниот интерес и интересот на нивната надворешна политика и големината на нивното влијание врз таа држава. Велика Британија за време на владеењето на Колетис, не,можела да се помири со фактот за структурата која ја создал Колетис, за сите победи на избори кои ги правел, иако бил диктатор и корумпиран. Според пишувањата на британските весници и про-англиската партија во Грција. Во писмото децидно било напишано:

Надворешните погледи на државата и владата на господином Колетис, изгледа имаат 3 цели на видување, агресија кон Османлиската држава, служење на интересите на Франција и навредување врз Англија. Служењето на Господином Колетис кон Франција бил многу евидентен, бил многу јавно експониран што било многу тешко да се негира¹⁹⁰

Во текот на месец април 1847 година, Лионс инсистирал за тие 700 000 драхми, кои англиската влада и ги позајмила на грчката држава. Во парламентот се кривал жарот

¹⁸⁷ Jon V. Kofas , *International and Domestic politics in Greece during the Crimean war* , New York, 1980 , p.19

¹⁸⁸ Исто

¹⁸⁹ Исто

¹⁹⁰ Цитирано во Bower & Bilitho, *Otho I*, p.155-65

против Грциј,а поради тоа што не можела да го плади долгот кон Големите сили. Во исто време, на домашно тло, Колетис се соочил со силната опозиција поради аферата со Мусорос. Во паника, Колетис се консултирал со Отон, и бил суспендиран парламентот и биле повикани избори во Грција. Изборите кои се одржале повторно со коруптивни и неуставни мерки, само за да му послужат на Колетис повторно да победи на изборите. Лидерите на Руската и Англиската партија се договориле за формална коалиција со цел да го прекинат реизборот на досегашната администрација¹⁹¹. Микригијанис изборите ги опишал како:

Гривал отишол кај Боница и го кренал знамето. Разбојниците на Колетис веднаш го нападнале и го фрлиле во морето. Тој би бил загубен доколку Англија не го спасела. Мамурес зел 35 000 драхми од Метаксас и Маврокордатос кои ги собирале за да го покренат движењето против Колетис, но тој ги измамил и повторно се свртил кон Колетис Колетис ги започнал изборите. Несекаде во државата имало убиства и исчезнување на население. Колетис победил во сите електорати¹⁹².

Иако постоел устав и правила, со кои би се одржале избори, и на некој начин, една млада држава би се движела по некој пат, кој би ја засилил државата на економски и на општествен план, сепак сè уште во тогашните лидери имало монархистичко и диктаторско , поради тоа што во млада држава, која тогаш се развива, многу полесно било да се спроведи поткуп на население бидејќи во глобала се уште свеста за демократија била ниска, а и населението поприлично неписмено. Елитите повторно си го правеле своето, поткрепени од некој центар на влијание со цел спроведување на одредени политики сомнителни по нивната агресивност и чесност.

¹⁹¹ Jon V. Kofas , *International and Domestic politics in Greece during the Crimean war* , New York, 1980 , p.20

¹⁹² Mykrygiannes, *Memoirs*, p.198-199

5.5 Мисуросовиот инцидент

Грчко-османлиските релации продолжиле да се влошуваат и по предупредувањето од британската влада кон Грција и жалбите од страна на Портата кон Големите сили. Во 1847 година, Мисуросовиот инцидент бил виновен за тотално раскинување на релациите помеѓу владата од Атина и Османлиската држава. Оваа афера започнала во јануари 1847 година, кога Тсамес Каратасос, побарал виза од Османлиската држава за посета на Константинопол. Турската амбасада го одбила Каратасос за добивање виза бидејќи бил вклучен во револуционерни шеми против Портата¹⁹³. Османлиската држава внимавала кого ќе пушти во својата држава во време кога е тензично на самата граница со Грција. Едноставно морала да се штити себеси, поради тоа што голем број грчко население живее во Отоманската држава. Ефектот на негово влијание врз тоа население и какви нереди можеле да се направат не смееле да си го дозволат.

Кога секретарот на Османлиската амбасада, Камену Беј, му кажал на Каратасос дека не можел да го обнови неговиот пасош без вистинска авторизација од Османлиската влада¹⁹⁴, репликата на писмото гласело дека вакво одбивање било навреда врз кралот на Грција, и го препратил писмото со инцидентот кон премиерот на Грција. Колетис го согледал инцидентот и одбрал да го искористи со таква пропорција за да креира голема афера против Портата¹⁹⁵. Во атмосфера кога Колетис бил притиснат од сите страни, ваква афера му одела во прилог со цел да покаже дека Османлиската Империја е таа која покажува антагонизам кон Грција и не дозволува влез и излез на граѓани на Грција. Но ваквиот пристап би бил нож со две острици.

Причината со која Колетис пристапил на ваков начин во овај случај бидејќи му била потребна јавната поддршка, и како секундарно имал потреба да отвори непријателска состојба на Блискиот Исток, со цел да добие поддршка од османлиските провинции во Тесалија и Епир¹⁹⁶. Каролидес за ова напишал:

¹⁹³ W. Miller, *The Ottoman Empire and its Successors 1801 – 1927*, Cambridge, 1936 p.177

¹⁹⁴ Karolides, *History of the Greeks*, III, p.252

¹⁹⁵ Jon V. Kofas, *International and Domestic politics in Greece during the Crimean war*, New York, 1980, p.15

¹⁹⁶ Исто

Колетис низ овие и останатите внатрешни и надворешни диверзии, попрецизно во случај да се отргне од сите настани, смислувајќи поголеми и посериозни надворешни проблеми, Колетис се обидел кај Османлиската држава, со цел да го придобие вниманието на населението во Грција со Големата Идеја и да предизвика судир меѓу Грција и Османлиите, а понатаму да создаде Англо-француска, а можно било и Европска хистерија, а Колетис да излезе како централна личност, голем политичар и грчки патриот¹⁹⁷

Популизмот на националистичките влади е начин на функционирање во политиката, главна тема на разговор, занемарувајќи ги главните проблеми на државата. Користењето на едно ситуација, со цел исполнување на својата цел, по секоја цена, некогаш може многу да ве чини, не само пад од власт доколку тој план не успее. Колетис ова го користи како мамка за исполнување на една стратешка цел, но ваквата политика е провидна кога се работи за Големите сили.

Кралот бил известен за аферите на Каратасос и на Османлиската амбасада во палатата во Атин, каде што имало бал, а присуствувал и Мусорос, османлискиот претставник во Грција¹⁹⁸. Отон за време на балот му се обратил на османлиските претставници нервозно и веднаш го свртил својот грб. Мусорос веднаш се обратил кон Едмунд Лионс, Лионс го советува веднаш да ја напуштат палатата заедно со целиот персонал¹⁹⁹.

Два дена подоцна, на 15 јануари веднаш по инструкциите на Лионс, Мусорос го осудил однесувањето на кралот кон него врз информациите на Колетис. Османлиската влада и сите претставници на Големите сили освен, француските во Константинопол, се симпатизирале со османлискиот министер во Атина. Кога Колетис одбил да лично да оди во Османлиската амбасада со цел да се извини од страна на неговата влада, како што османлискиот министер за надворешни работи барал, дипломатските врски помеѓу Грција и Османлиската држава се раскинале и не биле обновени дури една година. Имало кореспонденции помеѓу кралот и султанот во текот на 1847 година, но сите разговори не дале плод, односно да успеале да ги возобноват врските помеѓу двете

¹⁹⁷ Karolides, *History of the Greeks*, III, p.256-57

¹⁹⁸ Мусорос бил Грчки Фанариот кој лојално му служел на Портата

¹⁹⁹ Kyriadkides, *Contemporary Greeks*, I, p.557

држави. Големите сили, позади завесата ги разгорувала страстите кај двете дипломатии, и тие релации не се возобнови се до смртта на Колетис²⁰⁰.

²⁰⁰ Jon V. Kofas , *International and Domestic politics in Greece during the Crimean war* , New York, 1980 , p.16

Заклучок

Во текот на целиот говор на Колетис, се споменува заклетвата која ја дале за остварување на големите цели, ги прозива сите пратеници во собранието кои ја дале истата таа заклетва да му се придружат него кон борбата за еднаквост во Грција. Со ова, на некој начин, немало ниту еден пратеник кој ја немал дадено таа заклетва и скоро сите пратеници ги вовлекува во неговата идеја за една голема и просперитетна татковина.

Грција, како и голем дел од балканските држави во 19. век го има изградено својот систем на делување преку историски настани и процеси кои во текот на ослободувањето помогнале во кревањето на свеста на народот за дигање на востанието. Анализата која ја имав спроведено за надворешната политика на Грција, покажува за бескромпомисната борба на Јоанис Колетис, за неговата односно, Големата идеја.

Во тоа време, кога сеќавањата за борбата за слобода биле исклучително свежи, се очекувало голем одзив на говорот кој ги покажал преку реторичките способности политичарот Јоанис Колетис.

Големата идеја, навидум наивна политика во грчкото општество, но во грчката јавност оддекнала како предводител на процесите кои требало да се случат во наредниот период. Кога ќе ги видиме политичките процеси на Балканскиот Полуостров, па и во Европа ни станува поприлично јасно, дека таа идеја нема да види светлина, но Јоанис Колетис и неговите колеги успеваат таа идеја не само да види светлина, туку и план за дејствување на терен. Тој план „на терен“, иако не бил спроведен додека Колетис бил жив, сепак остава простор за понатамошните политичари во Грција, таа политика некогаш да ја спроведат на дело.

И покрај сите притисоци кои ги имал Јоанис Колетис, во ниту еден момент не застранил од неговата идеолошка определба за голема Грција односно секаде каде што има грчки народ таму има и грчка држава. Ова само ја покажувала храброста на Јоанис до каде би одел со своите цели. Се спротивставил на сите политички субјекти во тогашна Грција, и покрај сите тие притисоци кои биле создавани од страна на неговите политички противници, кои Грција ја гледале како еден систем на вредности и прогресивен раст на економијата и правата на луѓето.

Ако буквално се сфати самата идеја, тогаш и иредентизмот од страна на грчката влада, оди во размери каде, Големите сили не само што немало да дозволат такво ширење, туку би имало и големи реперкурсии кон грчката држава. Во самата грчка

држава постоеле политички партии,кој се нарекувале токму според државите кои ги поддржувале. Тука се отвора прашањето дали и самата Голема идеја важи за Грците кои живееле во Русија. Целиот систем кој бил воспоставен од страна на Колетис не бил само кон остварување на Големата идеја, првичната цел била негово останување на власт по секоја цена, па потоа воспоставување на неговите политички цели.

Bibliography:

- Aliprantis, C. *Political Refugees of the 1848-1849 Revolutions in the Kingdom of Greece: Migration, Nationalism and State Formation in the Nineteenth-Century Mediterranean*, Baltimore, 2019
- Anderson, B. *Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London and New York, 1983
- Aspreas, *Modern Greece*, I
- Baillie, A. *The Kingdom of Greece*, Manchester, 1862
- Bower & Bilitho, *Otho*
- Dakin, D. *The Greek Struggle for Independence 1821 – 1833*
- Daskalakis, A. V. *Adamantios korais and Greek Independence*, Oxford, 1967
- Davis D.E. and Pereira, A.W. *Irregular Armed Forces and Their Role in Politics and State Formation*, New York, 2003
- Eumorphopoulos, D. *Memoirs*, Athens , 2005
- Filadelph, A. *1821: The heroes of the Greek revolution, illustrations and biographies*, Athens, 1900
- Findley, C.V. *Bureaucratic reform in the Ottoman Empire*, New Jersey, 1941
- Heinze, A.C. *Der Hellenische Nationalcongress zu Aten in den Jahren 1843 und 1844*, Leipzig, 1845
- Hobsbawm, E.J. *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*, London, 1992
- Jelavich, B. *Russia's Balkan Entanglements 1806-1914*, New York, 1991
- Jelavich, C & Jelavich, B. *The Establishment of the Balkan National States, 1804-1920*, Seattle and London, 1986
- Johnson, D. *Guizot : Aspects of French History*, 1963
- Jovanovski, D., & Minov, N. (2017). Ioannis Kolettis. The Vlach from the ruling elite of Greece. *Balkanica Posnaniensia Acta et studia*, 24, 221-240.
- Kyriakides, E. *Greeks from the Founding of the Kingdom of Greece*, Athens, 1972
- Liakos, A. *The Construction of National Time: The Making of the Modern Greek Historical imagination*, *Mediterranean historical review*, v. 16/1, (2001)
- Merry, B. *Encyclopedia of Modern Greek Literature*, London, 2004
- Minov, N. (2012). The War of Numbers and its First Victim: The Aromanians in Macedonia (End of 19th-Beginning of 20th Century). *Macedonian Historical Review*.
- Pollis, A. *The state, the law, and human rights in modern Greece*, Baltimore, 1987

- Roessel, D. *In Byrons Shadow: Modern Greece in the English & American Imagination*, Oxford and New York, 2002
- Skiotis, D.N. *The Greek revolution: AliPasha's last gamble-Hellenism and the first greek war of liberation (1821- 1830). Continuity and change*, Thessaloniki, 1976
- Smith, A. D. *Nationalism – Theory , Ideology, History*, Cambridge,2010
- Taylor, A.J.P. *The Struggle for Mastery in Europe 1848-1918*, Oxford, 1954
- Tzanaki, D. *Women and Nationalism in the Making of Modern Greece*, London, 2009
- Tziovas, D. *Greek Diaspora and Migration since 1700- Society, Politics and Culture*, Birmnghman, 2009
- Tziovas, D. *Modernization, consumerism and cultural dualisms in Greece*, Birmnghman, 2017
- Xanthos, E. *Memoirs concerning the Filiki Etaireia*, Athens, 1845.
- Evelyn Ashely, *The Life of Henry John Temple, Viscount Palmerston, 1846 – 1865*, London, 1876
32. E.Skopetea, *Uzor-Kraljevina*
- F. R. Bridge and Roger Bullen, *The Great Powers and the European States system 1814-1914*, London and New York, 1980
- Filimon Ioannis, *Dokimion Historikon peri tis Filikis etaireias*,(Nafplio, Th. Kontaksis and N. Loulakis.1834
- Fotios Xrisanthopoulos, *Memoirs concerning the Greek revolution, (1821-1828)*, Athens,1858
- Filimon, *Peri tis Felikis Etaireias*,
- G. D. Clatyton, *Britain and the eastern question*, London, 1971
- George Grote, *History of Greece*, Boston, 1851
- George Finlay, *A History of Greece from its Conquest by the Romans to the Present Time*, VII,Oxford
- Georgio N. Filapetoy, *Xenokratia and Basilea in Greece(1821-1897)*, Boston, 1897
- George Huxley, *Aspects of Modern Greek historiography of Byzantium*, D. Ricks and P. Magdalino, *Byzantium and the Modern Greek identity*, 1998
- Gerasimos Augustinos, *Consciousness and History*
- G.N. Philaretos, *Foreign Rule and Royalty in Greece , 1821 – 1897 , Athens , 1897*
- Goudas, *Vioi*, vol.5
- Hugh Seton-Watson, *Nationas and States*, London, 1977
- Hionidis Pandleimon, *George Finly and early-Victorian images of modern Greece, 1936-1845*, London, 1992

- Iakovos D. Michailidis, *The Formation of Greek Citizenship(19th century)*, Thessaloniki, 2006
- James Emerson, *The History of Modern Greece, from Its Coquest by the Romans, B. C. 146, Present time*, London, 1830
- Jon V. Kofas, *International and domestic politics in Greece during the Crimean war*, Chicago, 1979
- John Anthony Petropoulos, *Politics and Statecraft in the Kingdom of Greece, 1833–1843*, New Jersey, 1968
- John Hutchinson and Anthony D. Smith, *Ethnicity*, New York and Oxford, 1996
- John S. Koliopoulos, *Military Entrepreneurship in Central Greece During the Greek War of National Liberation(1821-1830)*, Baltimore, 1984
- John Koliopoulos and Thanos M. Veremis, *Modern Greece, a History since 1821*, Oxford, 2010
- John Alexander Levandis, *The Greek Foreign Debt and The Great Powers 1821-1898*, New York, 1944
- John Anthony Petropoulos, *The Kapadostrian*
- Katerina Kralova, *Jewish Salonica: Between the Ottoman Empire and Modern Greece*, Baltimore, 2017
- Lucian N. Leustean, *Orthodox Christianity and Nationalism in Nineteenth-Century Southeastern Europe*, Fordhum, 2014
- Lorna Hardwick and James Porter, *The Dynamics of Romantic Hellenism 1770-1840*, Oxford, 2008
- Marie-Lise Mitsou, *Le Philhélienisme bavarois et la « Grande Idée »*, Munich, 2005
- Markos Karasalinis, *Spectres of the past: a comparative study of the role of historiography and cultural memory in the development of nationalism in modern Scotland and Greece*, Glasgow, 2001
- Mark Mazower, *Brigands with Cause: Brigondage and Irredentism in Modern Greece 1821-1912*, Baltimore, 1989
- Murat Onsay, *Modern Greek enlightenment and 19th century Nationalism*, Ankara , 2005.
- Misha Glenny, *The Balkans*, Toronto, 2012
- Nikos Chrysoloras, *Orthodoxy and Creek National Identity*, 1996
- Peter Mackridge, *Language and national identity in Greece, 1766–1976*, Oxford, 2009
- Pascbalis M. Kitromilides, *Eleftherios Venizelos the trials of statesmansship*, Edinburgh, 2006
- Pascbalis M. Kitromilides, *Enlightenment and revolution, the making of Modern Greece*, Massachusetts and London, 2013

- Roumen Daskalov & Tchavdar Marinov, *Entangled Histories of the Balkans volume 1*, Boston, 2013
- Richard Clogg, *A Concise History of Greece*, New York, 1992
- Richard Clogg, *Minorities in Greece, Aspects of a Plural Society*, London, 2002
- Richard Clogg, *The Struggle for Greek Independence*
- Richard Clogg, *The Greeks and their past, Historians as Nation-builders in central and southeast Europe*, London, 1988 – 75
- Roderick Beaton, *Folk poetry of Modern Greece*, London, 1980
- Roderick Beaton, *Biography of a Modern Nation Greece*, Chicago, 2019
- Roderick Beaton and David Ricks, *The Making of Modern Greece, Nationalism, Romanticism and the Uses of the Past(1797-1896)*, London, 2009
- Sakellarios Sakellariou, *Filiki Etaireia*, Odessa, 1909
- Sathas, *Tourkokratoumeni Ellas*
- Stephen George Chaconas, *A study in Greek Nationalism*, Oklahoma, 1943
- Suraiya Faroqhi, *The Ottoman Empire and the World Around it*, New York, 2004
- Socrates D. Petmezas, *The formation of early Hellenic nationalism*
- The Correspondence of Lord Aberdeen and Princess Lieven, 1832-185
- Thomas W. Gallant, *Modern Greece*, New York, 2001
- V. Roudometof, *From Rum Millet to Greek Nation*
- Valerios Mexas, *Oi Filikoi*, Atina 1937
- Yannis Hamilakis, *The Nation and its Ruins*, Oxford and New York, 2007
- W. Miller, *The Ottoman Empire and its Successors 1801 – 1927*, Cambridge,
- В.Карич, *Србија и балкански савез*, Београд, 1893
- Д.Јовановски, *Грција – Патот до независноста*, Скопје
- Далибор Јовановски, *Свртување кон античкото минато*, Скопје
- Далибор Јовановски и Иванка Додовска, *Византиската мисионерска дејност и Европското наследство*, Скопје, 2017
- Митко Б., *Држава и Империја*, Скопје, 2019
- Международни актове и договори (1648-1918)*, док. 70, Софин 1958
- П. Кападиа, *Архиолошка Етерија*, Атина, 1900